

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan, Campus Helsingborg

Att erkänna barn i familjehem

-en kvalitativ studie där barns röster lyfts fram

Therese Rosenlöf och Sandra Jahn

Handledare: Lars Harrysson
Kandidatuppsats SOPA 63
Höstterminen 2021

Abstract

Authors: Sandra Jahn och Therese Rosenlöf

Title: *To recognize children in foster care. A qualitative study - where children's voices are lifted.* [Translated title]

Supervisor: Lars Harrysson

Assessor: Stig Lind

The aim of the study was to examine what makes children in foster care experience participation in matters concerning themselves and their view on valuable relationships with birth family, social workers and foster family. To accomplish this we applied Axel Honneth's theory of recognition on four autobiographies written by adults who lived in foster homes in Sweden during their childhood. On those we made a qualitative content analysis. Recognition theory is divided into three parts, love, rights and solidarity, which allowed us to analyze the different phenomena we saw in the empiric and in previous research. It gave us an opportunity to understand in what way children in foster care can be recognized or not and what it can mean for these children. The main finding of our study was that children's participation is lacking and the importance of their relationships is overlooked, which indicates that children are not seen as rights holders. In some cases, we have found children whose categorical rights have been met, but it was extremely rare for children's individual rights to be met. Furthermore we identified a possibility that recognition and good relationships from foster parents can have a compensatory effect on the lack of recognition from social workers and/or birth parents. In cases where there was an ongoing harmful contact with birth parents, the compensatory effect was not enough to ensure the child's mental health.

Key words: child participation, rights holders, relationships, recognition theory, birth family contact

Förord

Genom vårt arbete med denna uppsats tar vi med oss vikten av att erkänna varandra som individer. Baserat på ömsesidighet möjliggör vi därmed erkännande av andra. När vi erkänner barn under deras uppväxt möjliggör vi för dem att erkänna andra, de olika erkännandena kan komplettera och kompensera varandra men en gemensam faktor är ömsesidigheten. Vilken även är gällande för samhället i stort. Med kärlek, rättigheter och solidaritet stärker vi barnen och lägger grunden för ett mer solidariskt samhälle där vi alla ses som rättighetsbärare.

Ett stort tack till våra älskade män och barn för att ni stått ut med oss under den intensiva tid, där denna uppsats tagit form.

Vi vill även tacka vår handledare Lars Harrysson för all hjälp och det erkännande av alla slag du med glädje, tålamod och humor levererat. Vidare tackar vi för din aldrig sinande källa till inspiration och kunskap.

Helsingborg 2022

Sandra Jahn & Therese Rosenlöf

Innehållsförteckning	3
Inledning	5
Historiken	5
Utbreddheten	5
Barns rättigheter	6
Problemformulering	7
Syfte och frågeställningar	9
Forskningsöversikt	9
Barnets bästa	10
Känner barn till sina rättigheter?	10
Delaktighet	11
Relationer	12
Relation familjehem	12
Relation socialsekreterare	13
Relation biologisk familj och familjemiljö	14
Teoretisk utgångspunkt	15
Erkännande enligt Axel Honneth	15
Metod	17
Kvalitativ innehållsanalys	18
Urval och tillvägagångssätt	19
Bearbetning och analys av självbiografierna	19
Självbiografier som empiri	20
Metod och etik diskussion	21
Etik i relation till självbiografierna	22
Uppsatsens tillförlitlighet	23
Resultat och analys	24
Stöd i övergången från social barnavård till att stå på egna ben	24
Slutsats i relation till övriga självbiografier	30
Barns delaktighet	30
Slutsats i relation till övriga självbiografier	34
Barnets relation till socialtjänsten	34
Slutsats i relation till övriga självbiografier	39
Från dysfunktionell familj till dysfunktionell barnavård	40
Slutsats i relation till övriga självbiografier	45

Avslutande diskussion	46
Att erkänna barn i familjehem	47
Umgänget som riskfaktor i erkännande av barn i familjehem	48
Barnet som rättighetsbärare	49
En försiktig förhoppning	49
Referenslista	51
Självbiografier	55

Inledning

Många barn lever i familjer där de kontinuerligt utsätts för olika former av våld, kränkningar och omsorgsbrist av sina föräldrar. Under de senaste åren, i pandemins spår, märks en stor ökning av barn som farit illa. Bris (2021) har i sin årsrapport för året 2020 redovisat en ökning av samtal från barn som farit illa på olika sätt i sin hemmiljö. Ökningen avser både fysiskt och psykiskt våld, sexuella övergrepp och brister i omsorgen. Siffrorna visar även en rejäl ökning på att dessa barn lider av nedstämdhet, ångest och en psykisk ohälsa. I takt med de ökande samtalen kan vi även se att antalet orosanmälningar under samma år har ökat i de flesta kommuner i Sverige. De ökade anmälningarna kan härledas till de barn som lever i redan utsatta familjer och i socioekonomiskt utsatta områden (bid). Vi befarar att detta kan leda till ett ökat behov av placeringar såsom i familjehem.

Historiken

Historiskt sett har det alltid funnits barn som farit illa i sin hemmiljö. Samhällets insatser har förändrats genom tid och det har sett lite olika ut. Gemensamt är dock att det alltid har funnits barn och ungdomar som tagits omhand av andra vuxna än sina biologiska föräldrar. Under 1950- talet var 28 000 barn placerade i familjehem. Under 1960- talet minskade den siffran drastisk då utbyggnaden av barnomsorgen kom till stånd. Fram till 1990- talet fortsatte antalet barn och unga som var placerade i familjehem att minska. I början av 1990- talet var endast 10 000 barn placerade i familjehem. Under 1990- talet vände dock minskningen och sedan dess har vi sett en kontinuerlig ökning (Löfstrand s. 29ff.).

Utbreddheten

År 2020 levde 19 400 barn och unga i familjehem (Socialstyrelsen 2021a s. 2). Efter de senaste åren befaras det att den siffran kan komma att stiga ytterligare. I direktiv (2021:84) kring barn i samhällets vård beskrivs barn som växer upp i familjehem eller HVB-hem som särskilt utsatta. Dessa barn och ungdomar riskerar i större utsträckning att som vuxna drabbas av fysisk och psykisk ohälsa, hemlöshet, arbetslöshet, bristande försörjningsförmåga eller kontakt med straffrättsystemet. Vidare framgår det att de barn och unga som växer upp i familjehem eller på HVB- hem har fler hälsoproblem än

jämnåriga barn och ungdomar. Samt att de har ett mer omfattande behov av hälso- och sjukvård, tandvård och psykiatrisk vård (Dir. 2021:84). Det handlar alltså om många barn i samhällets vård som riskerar ett utanförskap och sämre hälsa i vuxenlivet.

Barns rättigheter

Barnkonventionen, vilken Sverige ratificerade 1990 och blev svensk lag 2020 (lag (SFS 2018:1197) om Förenta nationernas konventioner om barnets rättigheter), är en del av de mänskliga rättigheterna. Den slår fast att barn har egna rättigheter som individer. Alla 54 artiklar är lika viktiga och barnkonventionen ska således ses som en helhet. Fyra artiklar lyfts dock fram som grundprinciper utifrån vilka övriga artiklar utgår.

Artikel 2: Alla barn har samma rättigheter och lika värde.

Artikel 3: I alla ärenden som rör barn ska barnets bästa beaktas i första hand.

Artikel 6: Alla barn har rätt till liv och utveckling.

Artikel 12: Alla barn har rätt att uttrycka sin åsikt vilken ska beaktas utifrån ålder och mognad.

Grundprinciperna i artiklarna 2, 3 och 6 tycks i vår mening rimma illa med utfallet för barn som placeras i familjehem.

När Sverige inkorporerade artikel 1-42 av barnkonventionen i den svenska lagstiftningen var syftet att stärka barns rättigheter (Socialstyrelsen 2021b). I praktiken innebär det att den ska tillämpas på samma sätt och enligt samma regler som annan svensk lagstiftning. Barnkonventionen, precis som annan lagstiftning, går före föreskrifter och allmänna råd, inkluderat handböcker i socialt arbete ifall de innehåller motstridiga råd. Ifall det uppstår en konflikt mellan olika lagar, vilket kallas en normkonflikt, ska den lösas enligt olika principer. Exempelvis att en nyare lag går före en äldre lag och att en speciallag går före mer allmänt hållen lag. I vissa fall kommer barnkonventionen ha företräde och i andra fall andra lagar. Hur det kommer se ut framåt, kommer utvecklas i rättspraxis (Ds 2019:23 s. 67-72).

Barnkonventionen innehåller även artiklar som berör rättigheter riktade direkt till barn i samhällets vård. Artikel 20 befäster att ett barn som för sitt eget bästa inte kan stanna i sin

familj har rätt till skydd, stöd och omvårdnad från statens sida exempelvis genom familjehemsplacering. Artikel 25 beskriver rätten till regelbunden översyn av barnets vård och övriga insatser (SFS 2018:1197).

Problemformulering

I de fall barnet inte kan bo och växa upp i sin hemmiljö tillsammans med sina biologiska föräldrar är det samhällets ansvar att skydda barnet. Barnets bästa ska alltid vara det avgörande. En familjelik miljö ska erbjudas vilken ska omfatta trygghet och kärlek. Barnet ska även ges förutsättningar till att få komma till tals, bli lyssnade på och vara delaktiga.

På Inspektionen för vård och omsorgs (IVO) hemsida kan barn och unga som bor i familjehem läsa om sina rättigheter. Av tillgänglig information framgår bland annat att de har rätt att veta varför de placerats och att de ska ges möjlighet till att vara med och planera de saker som rör barnet (IVO 2019). Enligt Barnombudsmannen (2019) berättar dock barnen att de inte får vara tillräckligt delaktiga eller får tillräckligt med information om planen med deras vård och placering och i värsta fall försöker gissa sig till varför socialtjänsten gör som den gör. En del barn upplever också socialtjänstens agerande som bestraffningar. Att förstå och kunna ta till sig informationen, om denna förmedlas, är centralt för att kunna vara delaktig. Richter Nunes (2021) drar ur sin studie slutsatsen att barn är begränsat delaktiga, att de inte alltid vet varför de är placerade samt att tillgången till information varierar. I de fall barnen får information är det inte alltid barnen förstår den eller kan ta den till sig. Barn i familjehem tycks alltså inte vara tillräckligt delaktiga i ärenden som rör dem själva.

Socialstyrelsen (2021b) menar att en god relation mellan barn och socialsekreterare är en förutsättning för barns delaktighet. För att kunna uppnå en god och tillitsfull relation med socialsekreteraren är det viktigt att kontakten är varaktig, kontinuerlig och tillgänglig. Enligt IVO (2019) har barn rätt att veta vem barnets socialsekreterare är och hur denne kan kontaktas samt att det är socialsekreterarens ansvar att hålla kontakt och besöka barnet. Enligt den första nationella brukarundersökningen riktad till barn i familjehem har inte ens alla barn träffat sin socialsekreterare (Socialstyrelsen 2021b). I Lindahls (2019) studie har

drygt hälften av barnen bytt socialsekreterare mellan 1 till 5 gånger det senaste året. I de rapporter och studier det hänvisats till tidigare framkommer att barnens rättigheter inte blir tillgodosedda. De upplever sig inte delaktiga, vilket de har rätt till enligt artiklarna 3 och 12 i barnkonventionen (SFS 2018:1197). Vidare förekommer det tydliga brister i barns relation till sin socialsekreterare utifrån bristen på kontinuitet.

I följande komprimerade presentation av aktuell forskning framkommer barns tydliga önskemål om att vara delaktiga och ha tillitsfulla relationer: Fylkesnes et al. (2021) talar om barns önskemål i form av delaktighet och tillitsfulla relationer. Westberg och Tilander (2010) lyfter fram kontinuitet i kontakten och enskilda samtal med barnet i familjehem. Thrana (2016) framhäver relationer präglade av ömsesidigt känslomässigt engagemang och hög uthållighet som etiska kompetenser i det sociala arbetet med unga. Utifrån intervjuer med unga belyser Paulsen och Thomas (2018) vikten av genuin omtanke, ömsesidig tillgivenhet, respekt för önskemål och åsikter. Vilket möjliggörs genom att tillhandahålla adekvat information, delaktighet i beslutfattande samt erkännande av de ungas styrkor och tron på deras kapacitet att lyckas. Dessa är nödvändiga faktorer för att stötta ungdomar från den sociala barnavården till ett självständigt vuxenliv.

Sammanfattningsvis framträder tre övergripande brister; barns rättigheter i familjehem beaktas inte tillräckligt, barnen är inte tillräckligt delaktiga i sammanhang som rör dem, och betydelsen av viktiga relationer förbises.

Det som förbryllar oss är att dessa brister uppstår trots att Socialstyrelsen, socialsekreterare, barn och lagtext tycks överens om barns rättigheter, delaktighet och vikten av relationer. Varför blir det då inte så? Det behövs fördjupad förståelse för att identifiera hur barns upplevelse av delaktighet och goda relationer kommer till stånd. Att undersöka detta är komplext och omfattande. Vår ambition är att tillföra en aspekt kopplad till principen om erkännandet av barnens rätt till delaktighet och goda relationer. Vidare ser vi tydligt vikten och relevansen för socialt arbete då en förståelse för detta kan möjliggöra en praktik som i större utsträckning tillgodoser barns rättigheter utifrån deras perspektiv.

Syfte och frågeställningar

Med hjälp av Axel Honneths teori om erkännande analyseras fyra självbiografier. De olika delarna kärlek, rättigheter och solidaritet används för att närma oss fenomen identifierade i empiri och tidigare forskning. Vårt syfte är att försöka förstå vad det är som gör att barn upplever sig delaktiga i processer, beslut och situationer som rör deras livssituation kopplade till den sociala barnvården. Vi vill även få en insikt i hur barns relationer till socialsekreterare, familjehem samt biologisk familj kan förstås genom de olika delarna av erkännande.

- På vilka sätt erkänns de barn som lever i familjehem?
- På vilka sätt erkänns inte de barn som lever i familjehem?
- Ses barnen som lever i familjehem som rättighetsbärare?

Forskningsöversikt

I detta avsnitt presenteras relevant forskning kring barns delaktighet och rättigheter inom social barnvård. Detta kommer att presenteras under våra teman; barn som rättighetsbärare, delaktighet och relationer. Först kommer en beskrivning av våra valda avgränsningar samt hur vi genomfört vår litteratursökning.

Vår sökprocess för att få fram tidigare forskning har i huvudsak skett via databassökning i LubSearch. Med nyckelord som child*, the recognition theory, social work, foster care, child* participation, child* rights. Dessa ord har vi sökt på både svenska och engelska. Forskningsartiklarna har validerats med peer review. Rapporter har validerats utifrån ursprung alltså den myndighet, ideella organisation eller kommun som publicerat rapporten. När ett rimligt antal artiklar uppnåtts (<200) har ytterligare gallring påbörjats genom artikelns titel för att få en snabb uppskattning om artikeln berör barns delaktighet, barns rättigheter, relationer, framgångsfaktorer, misslyckande och familjehem. Vår ambition är att tydliggöra barns röster och upplevelser varför en stor del av innehållet i forskningsläget är baserat på studier där barn medverkat.

Barnets bästa

En av barnkonventionens grundprinciper är "Barnets bästa" vilket enligt Barnrättskommittén är att betrakta som en rättighet, en princip och ett tillvägagångssätt. Det innebär att barnets intresse alltid beaktas i första hand, i alla beslut rörande barn. Om det finns utrymme för fler tolkningar ska det som bäst uppfyller barnets bästa väljas. Utvärdering av positiva/negativa konsekvenser för barnet samt en redogörelse för hur dessa avvägningar har gått till ska presenteras. Genom att placera barnets bästa i *första hand*, det ska alltså prioriteras i alla ärenden som rör barnet, kommer en av barnkonventionens grundläggande värderingar till uttryck (2014 I:A:1, A:6).

Det bör noteras att Barnrättskommitténs vägledning inte är juridiskt bindande för de stater som ratificerat eller inkorporerat barnkonventionen men det fråntar inte Barnrättskommitténs kommentarer dess värde i form av stöd och vägledning. För att leva upp till barnets bästa bör staterna se till att det erbjuds information som barnet förstår, för att de ska kunna se sig själva som rättighetsbärare. Vidare bör staterna motverka alla negativa attityder som kan stå i vägen för förverkligandet av barnets bästa med syftet att barn ska erkännas som rättighetsbärare (Barnrättskommittén 2014 III:15,g-h). Barnets bästa är ett dynamiskt begrepp vars innebörd måste bedömas individuellt, utifrån barns specifika situation. Barn är inte en homogen grupp och även om de delar samma universella behov som ska tillgodoses kommer dessa till uttryck på olika sätt hos olika barn. Ytterligare en faktor som talar för individuella bedömningar av barnets bästa är rätten till den egna identiteten (Ibid IV:A:32 & V:A:55).

Känner barn till sina rättigheter?

Mindre än hälften av barnen i Socialstyrelsens brukarundersökning har fått information om sina rättigheter under tiden de bor i familjehem, en liten del av barnen vet inte heller varför de är placerade (Socialstyrelsen 2021b). Organisationen Maskrosbarn har i sin rapport; Frågar man inget - får man inget veta (2014), utgått från femtio ungdomars åsikter inom bestämda områden som inriktat sig på deras rätt att komma till tals och det inflytande de har när de befinner sig inom samhällsvården. Resultaten visar på stora brister, 94% av dem känner inte till vad barnkonventionen står för eller deras rättigheter. 80% av dem har inte

fått berättat för sig vad det är som är fel hos deras biologiska föräldrar. 73% av ungdomarna tycker inte att de vuxna som finns kring ungdomen lyssnar på dem eller ser deras behov (Maskrosbarn 2014 s. 3).

Delaktighet

Barnets bästa är inte möjligt om inte barnets åsikt fritt får uttryckas (eller avstås att uttryckas). Åsikten måste dessutom tillmätas betydelse (Barnrättskommittén 2014 III:B:43). Barn måste göras delaktiga och ges det som behövs för att de ska kunna delta till fullo i en beslutsprocess för att få en möjlighet att påverka sitt bästa (Ibid V:A:53-54). Bland barn som fått frågan; vilka råd skulle du ge vuxna som hjälper barn i familjehem?, identifierades delaktighet som det mest framträdande temat. Delaktighet kan förmedlas genom att professionen intar barnets perspektiv, gör deras åsikter gällande samt låter barn bestämma i en delikat balans mellan självbestämmande och kontroll (Fylkesnes et al. 2021).

Enligt Socialstyrelsens brukarundersökning (2021b) fick två tredjedelar av de intervjuade barnen möjlighet att besöka familjehemmet innan placeringen och var tredje upplevde att de hade möjlighet att påverka valet av familjehem. Detta ligger i linje med barns önsknings för att slippa de slitningar och konflikter som kan uppstå vid felmatchning och i sin tur leda till sammanbrott (Barnombudsmannen 2019). Enligt Socialstyrelsen (2021b) berättar flera av de intervjuade barnen att de blir lyssnade på, får stöd i att formulera vad som är viktigt för dem och att deras åsikter räknas.

Heimer, Näsman och Palme (2017) menar att när barnets egen röst får påverka hur problemet definieras ökar sannolikheten för en välanpassad insats. I de 40 ärenden som följts visade sig det dock att fokus låg på föräldrarna i större utsträckning än på barnen (ibid s. 3). Det bekräftas av Barnombudsmannen (2017 s. 6) som hävdar att föräldrars delaktighet ofta går före barnets delaktighet. Vidare menar Hyvönen och Alexandersson (2014) att det finns ett glapp mellan barnets upplevelse av delaktighet och socialarbetarens, vilket bekräftas av McCafferty (2021) som menar att det talas om delaktighet men att barn inte upplever sig delaktiga. Han menar att ett utvecklande av en delaktighetspraktik skulle

kunna leda till att den sociala barnvården ur ett barns perspektiv kan upplevas mindre vuxencentrerad. Att den sociala barnvården kan uppfattas som vuxencentrerad finns det stöd för i Richter Nunes (2021) studie av barns delaktighet i leden fram till placering utanför hemmet. Barnen in denna studie uttrycker att beslut fattas över huvudet på dem, att de vuxna har mer makt än de själva samt att deras åsikter inte har någon betydelse. Hon drar slutsatsen att när barn vid flera tillfällen upplever att deras åsikter inte har någon betydelse kan det leda till en ovilja att prata med vuxna samt en ökad misstro med större sårbarhet som följd.

Relationer

Barn har rätt till familj och relationer. Begreppet familj måste enligt Barnrättskommittén tolkas i vid bemärkelse och innefatta biologiska föräldrar och/eller familjehemsföräldrar. Om ett barn skiljs från sin familj har barnet rätt att upprätthålla en nära relation till dem såvida det inte strider mot barnets bästa. Behöver ett avvägande göras ska relationens kvalitet ligga till grund för bedömning av hur umgänget ska se ut. Barn har också rätt till en bevarad familjemiljö vilket innebär det utökade nätverket, exempelvis far-morföräldrar men också vänner, skola och barnets sociala miljö i övrigt. Står barnets rätt till att bevara familj och familjemiljö och att skydda barnen från våld och övergrepp mot varandra ska en avvägning göras där det i första hand beaktas vad som är barnets bästa. Syftet med barnkonventionen är att alla barn ska utvecklas allsidigt och fullständigt, varför hela barnkonvention måste vara del av avvägningen i sin helhet. I vissa fall kommer de skyddsfaktorer som behövs för att skydda barnet inskränka barnets rättigheter och behöver då vägas mot barnets egenmakt (fullt utövande av rättigheter utan begränsningar) där barnets ålder och mognad får avgöra. En risk- och konsekvensanalys behövs alltså på både kort och lång sikt (Barnrättskommittén 2014 V:A:59-60, 65, 70, 81-83).

Relation familjehem

Relationen mellan barn och familjehem är avgörande eftersom familjehemmet är centrala personer i omsorgen om barnet. Thrana (2016) framhäver familjehemmets roll i relationsskapandet med barnet, det måste byggas på ett kärleksfullt sätt. Barnet behöver få känna sig som en del i familjen med samma rättigheter och möjligheter som övriga

familjemedlemmar (Socialstyrelsen 2021b). Barn som känner sig som en i familjen upplever också placeringen som mer lyckad (Barnombudsmannen 2019). Att bli behandlad som en i familjen främjar också barns känsla av tillhörighet (Fylkesnes et al. 2021).

De flesta barn tycks trivas i sina familjehem (Barnombudsmannen 2019, Socialstyrelsen 2021b). De flesta känner sig trygga, stöttade och har tillit till familjehemsföräldrarna. När barn talar om bra saker med familjehem nämner de delaktighet i form av att bli lyssnad på och att det tas hänsyn till deras önskemål och behov (Socialstyrelsen 2021b).

Det finns också de barn som inte alls trivs i sitt familjehem, som talar om våld, kränkningar (Barnombudsmannen 2019, Socialstyrelsen 2021b) och övergrepp (Barnombudsmannen 2019). Dessa barn blir dubbelt utsatta då placeringen som var menad som ett skydd istället blir en fortsättning på missförhållanden (Ibid.), om än att missförhållandena kan ha något olika karaktär. Andra barn trivs inte i sina familjehem på grund av att de inte känner sig som en del av familjen, blir orättvis behandlade och inte kan vara sig själva (Socialstyrelsen 2021b).

Relation socialsekreterare

“En god relation är grunden för att barnet ska känna delaktighet, bli lyssnad på och ha möjlighet att påverka” (Socialstyrelsen 2021b s. 46). Kontinuitet, varaktighet och tillgänglighet i kontakten med socialsekreterare är viktigt för att skapa en god tillitsfull relation. Goda relationer mellan barn och socialsekreterare kan vara avgörande för att fånga upp situationer som annars kan eskalera till sammanbrott. En förtroendefull relation mellan barnet och socialsekreteraren ökar förutsättningarna för att barnet ska känna trygghet, uppleva sig lyssnad på och få det stöd som behövs. (Socialstyrelsen 2021b)

I den nationella brukarundersökningen har inte alla barn i undersökningen ens träffat tillsatt socialsekreterare och de flesta har bytt socialsekreterare minst en gång. I Lindahls avhandling ser det värre ut, av 53 intervjuade barn hade 22 bytt socialsekreterare minst en gång under det senaste året och några upp till fem (Lindahl 2019 s.95).

Bristande kontinuitet leder till negativa konsekvenser i form av minskad tillit och trygghet. Barnen förväntas vara delaktiga i att skapa en ny tillitsfull relation när det byts socialsekreterare trots att de vet att denne närsomhelst kan bytas ut utan att de har något att säga till om (Socialstyrelsen 2021b). I Lindahls avhandling (2019) upplevde barnen bristande tillit till socialsekreterarna och de negativa aspekterna i relationen karaktäriserades av bristande tillgänglighet och tid. Detta resulterade i att det fanns gränser för vad barnen ville och kunde prata med socialsekreterarna om. Det framkom även att barn upplevde en känsla av att socialsekreterarna sällan lyssnade. Det barnen önskar är en relation som karaktäriseras av närhet och tillit, att socialsekreteraren är tillgänglig och att det går att prata om sådant som barnen tycker är viktigt. Vad barnen däremot förväntar sig av relationen är mer baserat på tidigare erfarenheter och karaktäriseras av formalitet och distans (Lindahl 2019). Barn med negativa erfarenheter beskriver, enligt Barnombudsmannen (2019), socialarbetare som personer som inte lyssnar och inte bryr sig. En del barn upplever att socialsekreterare ljugit för dem och uttrycker en stark misstro mot att socialsekreterare vill hjälpa dem. Önskemål är istället tillgänglighet, att socialsekreteraren lyssnar och tar hänsyn till barnens önskemål samt att de bryr sig om barnet.

Relation biologisk familj och familjemiljö

Kontakten med de biologiska föräldrarna är viktig menar Westberg och Tilander (2010) samtidigt menar de att de flesta av barnen som bor i familjehem har blivit avvisade av sina viktigaste vuxna, något som väcker djup och skadlig skam och ofta leder till att barnet inte släpper nya vuxna in på livet. Fuentes et al. (2019) menar att ett umgänge med den biologiska familjen är viktigt för att barnet ska kunna anpassa sig i den nya familjen. En god kontakt mellan familjehemmet och den biologiska familjen är avgörande för att undvika att barnet ska hamna i en lojalitetskonflikt. Flertalet barn som bor i familjehem har placerats på grund av våld och kränkningar i hemmet (Barnombudsmannen 2019) men också av försummelse, för dessa barn har det inte varit självklart att kunna äta sig mätta, ha en vuxen som tar hand om dem eller att få vara barn (Socialstyrelsen 2021b). I de flesta fall gynnas barnet av en kontinuerlig kontakt med sin biologiska familj. Dock visar studier på

att våldsutsatta barn vars förövare är de biologiska föräldrarna samt barn som inte har en trygg anknytning till dessa istället riskerar ytterligare skada vid umgängen (Boyle 2017).

Barn vill ha stöd i relationen till den biologiska familjen (Fylkesnes et al. 2021) och får detta i viss utsträckning av familjehem och/eller socialsekreterare (Socialstyrelsen 2021b). Boyle (2017) påtalar att det finns en brist på kunskap och stöd när man ska fatta beslut om ett umgänge. Fuentes et al. (2019) menar att noggranna planeringar och tydliga förväntningar är viktiga samt att de ska anpassas efter varje barns specifika behov och önskemål.

Enligt Socialstyrelsens (2021b) brukarundersökning berättar flera barn om komplicerade familjekonstellationer där syskon och halvsyskon är spridda på olika håll. Utspreddheten kan göra det svårt att träffas trots att barnen gärna vill träffa sina syskon oftare. De tycks inte ha lika mycket stöd i att upprätthålla kontakt och umgänge med syskon som med de biologiska föräldrarna (ibid.). Att få lov att ha en god relation och värdefull kontakt med sina syskon menar Boyle (2017) är betydelsefullt för barnets identitetsskapande.

Teoretisk utgångspunkt

Axel Honneths teori om erkännande uppfattar vi som lämplig då de olika delarna kärlek, rättigheter och solidaritet kan användas för att närma sig de olika fenomen vi sett i empirin och i tidigare forskning. Den ger oss en möjlighet att förstå på vilket sätt barn i familjehem kan erkännas respektive missaktas och vad det kan innebära för barnet. Med hjälp av aktuell forskning och kunskap försöker vi tillsammans med teorin även att förstå vad detta innebär för synen på barn som rättighetsbärare.

Erkännande enligt Axel Honneth

Axel Honneth (2003) beskriver tre former av erkännande som alla är nödvändiga för ett självförverkligande. Detta i sin tur möjliggörs genom de tre olika delar av identiteten som utvecklas med hjälp av de olika formerna av erkännande. Alla formerna är beroende av en ömsesidighet i erkännandet. De tre formerna av erkännande är kärlek, rättigheter och

solidaritet som i nämnd ordning lägger grunden för självförtroende, självrespekt och självkänsla.

Erkännandet i form av kärlek karaktäriseras genom en delikat balans mellan självständighet och beroende och är det första steget i formandet av identiteten och erhålls genom ömsesidig omsorg i de primära relationerna under barndomen (Honneth 1995). Paulsen och Thomas (2017) menar att behovet av erkännande i form av kärlek kvarstår även in vuxenåldern för att fortsatt utveckla och behålla självförtroendet. Forskning kring erkännande kärlek för ungdomar har visat sig kunna vara gynnsamt och därmed borde det ha en betydelse även efter de tidigaste barndomsåren.

Erkännande i form av rättigheter erhålls genom ett ömsesidigt erkännande av varandra som moraliskt tillräkneliga medborgare (Honneth 1995), vilket kan förstås som att erkännas och erkänna sig själv och andra som rättighetsbärare. Paulsen och Thomas (2017) menar att erkännandet går utöver att enbart erkännas som rättighetsbärare och även innefattar att detta förverkligas och stöttas i praktiken. Lindahl (2021) menar att det finns en skillnad mellan att erkännas genom kategoriska rättigheter och individuella. I det förra erkänns barnets universella behov utifrån synen på barn som homogen grupp och ger inte barnet en upplevelse av erkännande. I det senare erkänns barnen utifrån sin egen unika kontext där de är delaktiga. McCafferty (2021) kommer fram till att det talas om delaktighet men att barn inte upplever sig delaktiga. Lundy (2007) menar att delaktighet kan mätas med hjälp av följande fyra begrepp:

Plats: barnen måste ges utrymme att uttrycka åsikt.

Röst: underlätta/främja barn att uttrycka åsikt.

Publik: åsikten måste lyssnas på.

Inflytande: åsikten måste ageras på, om lämpligt. (Lundy 2007 s. 933, vår översättning).

Tredje formen av erkännande, solidaritet skapar individens känsla av tillhörighet genom att barnets unika egenskaper värderas i de grupper eller det samhälle denne tillhör. Även här finns en dimension av ömsesidighet då Honneth menar att solidaritet även skapar samhällets normer och sociala värderingar liksom dessa påverkar det individuella

erkännandet (1995). I motsats till de tre formerna av erkännande finns också tre former av moraliska kränkningar kallade missaktning. Missaktningens allvarlighetsgrad varierar (Honneth 1995).

Det tre formerna är fysiska övergrepp som bryter ner självförtroendet. Att berövas rättigheter som bryter ner självrespekten. Samt förnedring/kränkning som bryter ner självkänslan och omöjliggör solidaritet, som i sin tur är ett måste för ett självförverkligande (Honneth 1995; 2003; Heidegren 2009).

Metod

Vår studie syftar till att undersöka hur barn och unga i familjehem upplever sig vara delaktiga och hur vi kan förstå hur goda relationer kommer till stånd ur deras perspektiv. För att kunna uppfylla vårt syfte valde vi att använda oss av fyra olika självbiografier, vilka är skrivna av idag vuxna personer som under sin barndom har varit föremål för den svenska barnvården och under den någon gång varit placerade i familjehem.

Arbetsfördelningen har varit jämn eftersom vi gjort i stort sett allt arbetet tillsammans. Viss sökning på egen hand har förekommit för att spara tid. Självbiografierna har lästs på egen hand och därefter noggrant diskuterats och analyserats. De material vi föreslagit för varandra har gemensamt granskats och diskuterats för att få med båda våra perspektiv och förståelse av texterna. Vi menar att detta varit nödvändigt för att kunna genomföra ett gemensamt analysarbete. All formulering av text är korrigerad gemensamt då vi flera gånger högläst texten för att bibehålla ett gemensamt språk.

Vårt första metodologiska val var att använda en kvalitativ ansats då vi söker en djupare förståelse för individers subjektiva upplevelser av sin verklighet. Vidare har vårt arbetssätt präglas av flexibilitet i det att vi arbetat med de olika delarna av uppsatsen mer eller mindre samtidigt, något som skiljer sig starkt från kvantitativ metod (Repstad 2007:15ff.).

Uppsatsen i sin helhet vilar på en hermeneutisk förståelse av att människor tolkar det de inte förstår i avsikt att vilja förstå. Tolkningen baseras på den förförståelse individen har

för den givna kontexten inklusive sig själv, vilket också skapar förväntningar. Förförståelsen i sin tur bygger på erfarenheter och tidigare tolkningar. Sammantaget innebär det att den enas tolkning inte behöver vara den andras lik varför det för vår del blir ytterst viktigt att sätta våra tolkningar av självbiografierna i ett större sammanhang (Ödman 2017).

I följande avsnitt redovisar vi den kvalitativa innehållsanalysen och dess innebörd. Vidare följer en redogörelse för vårt urval, bearbetning och analys av självbiografierna inklusive en diskussion om dess tillförlitlighet. I slutet av avsnittet kommer vi att redovisa de metodologiska och etiska ställningstagande vi gjort under den sammantagna processen.

Kvalitativ innehållsanalys

En kvalitativ innehållsanalys kan med fördel användas i arbetet med att analysera självbiografier. Det är det vanligaste tillvägagångssättet när man utför en kvalitativ analys av olika texter (Bryman 2011 s. 505). En innehållsanalys kan göras i olika dimensioner men vi kommer i vårt arbete att fokusera främst på innehållet. Genom det kan vi få en djupare förståelse för de händelser som skildras, hur de olika relationerna ser ut och vilka genomgående, ytliga samt underliggande teman som finns i de olika texterna (Johansson & Öberg 2008 s. 83).

Lundman och Graneheim (2017 s. 219ff.) menar att den kvalitativa innehållsanalysen är applicerbar på olika former av texter som ska tolkas. De menar att det finns flera olika angreppssätt. I vårt arbete har vi utgått ifrån en abduktiv ansats, vilket innebär att vi har pendlat mellan en induktiv och deduktiv ansats. I praktiken har detta inneburit att vi har pendlat mellan att söka mönster förutsättningslöst i texterna och att koppla samman det till vår valda teori och tidigare studier samt omvänt, något som lett oss framåt i vår arbetsprocess. Genom denna process kunde vi identifiera uppsatsens teman vilka vi återkommande fann i våra fyra självbiografier. Gemensamma faktorer var hur författarna upplevde sig själva i relation till andra, exempelvis familjehemmet. Vi såg även en gemensam nämnare i relation till socialtjänsten, där författarna framförde att de inte blev lyssnade på, inte trodda eller tvingades till umgängen de inte ville ha, vilket vi tolkade som

en bristande delaktighet. Då barn lagligen har rätt till delaktighet, funderade vi på varför detta inte uppfylls och ledde oss till vårt tredje tema, synen på barn som rättighetsbärare. Våra övergripande teman tar sig olika individuella uttryck i självbiografierna exempelvis i frågan om umgänge som var tydligt framträdande i en självbiografi. Utifrån detta sökte vi igenom övrig empiri efter upplevelser kring umgänge och kunde då identifiera ytterligare faktorer såsom relationer till syskon. De individuella uttrycken av de övergripande temana föranledde analysens uppdelning där författaren är meningsbärare för ett gemensamt tema.

Urval och tillvägagångssätt

Urvalet har avgränsats genom att vissa förutbestämda kriterier uppfyllts, det är alltså målstyrt (Bryman 2018 s. 434). Ett lämpligt tillvägagångssätt med tanke på de knappa resurser vi har att tillgå, varför tillgängligheten är en stor faktor (Denscombe 2018 s. 71).

Kriterierna är som följer:

- Skildra barn som varit placerade i familjehem i Sverige
- Vara lättillgängliga

Vårt tillvägagångssätt när vi började söka efter olika självbiografier skedde till en början genom att söka på Adlibris, Bokus och Google. Vi använde oss av sökorden: familjehem*, familjehemsbarn*, fosterbarn*, fosterfamilj*, självbiografi*, socialtjänst* samt barndom*. Vi upptäckte ganska snabbt att vi inte hade många alternativ. Många av böckerna var skrivna av vuxna barn som växt upp i andra länder men också att det fanns många böcker som var skrivna av familjehem som försökt skildra barns uppväxtförhållande. När vi blev medvetna om svårigheterna att hitta rätt vände vi oss till en familjehemsgrupp på Facebook efter tips och råd på böcker som uppfyllde våra urvalskriterier. Med hjälp av dem kunde vi till sist hitta rätt.

Bearbetning och analys av självbiografierna

Vår kodning av vårt material har skett redan från det att vi började läsa de fyra olika självbiografier som vi valt ut. Genom att vi har haft denna process levande redan från start har det ökat vår förståelse för vårt insamlade material, dessutom har det besparat oss värdefull tid (Bryman 2011 s. 523).

Vidare har vi i vårt tolkningsförfarande använt oss av den hermeneutiska cirkeln eller spiralen innebärande att vi gått från del till helhet till del (Ödman 2017 s. 97ff.). Konkret innebär det exempelvis att vi analyserat individerna för sig men också tillsammans, att vi analyserat enskilda händelser för sig i förhållande till effekt på det enskilda barnet men också satt dem i en större kontext som exempelvis barns universella och/eller individuella rättigheter.

Självbiografier som empiri

Vi har använt oss av fyra kriterier i vårt resonemang kring självbiografiernas användbarhet, dess autenticitet, trovärdighet, representativitet och meningsfullhet (Bryman 2018 s. 657ff.).

Två av våra böcker är skrivna av spökskrivare vilket påverkar böckernas autenticitet eftersom innehållet är redigerat och producerat av professionella skribenter. Den ena författaren och den andra journalist. Detta kan ha förvrängt de ursprungliga upplevelserna utifrån exempelvis författarens prefererade skrivsätt. Vidare kan förlagets vinstintresse ha påverkat utformningen av boken. Tre av de fyra huvudpersonerna är kändisar i Sverige, något som kan påverka hur ärliga de är i återgivandet av sina känslor och de kan tänkas ha underliggande motiv för böckernas tillblivelse som i sin tur påverkar trovärdigheten. Vilka underliggande motiv som finns för böckerna kan vi inte veta men tre av böckerna, varav två är skrivna av kändisar, har uttalade syften och förhoppningar att kunna hjälpa andra i liknande situationer. Det faktum att tre av huvudpersonerna är kändisar kan också påverka representativiteten eftersom de flesta människor inte är kändisar. Under tiden de var placerade i familjehem var de dock inte kändisar vilket innebär att det inte bör inverka negativt på representativiteten. Kanske kan deras vana att "stå i rampljuset" ha påverkat beslutet att publicera så utelämnande berättelser om sig själva varför vi ser en överrepresentation av kändisskribenter. De fyra böckerna är skrivna på mycket olika sätt och vissa avsnitt har varit lättare att förstå än andra. Till största del upplever vi dock att de är begripliga och därmed meningsfulla.

Vi är medvetna om att dessa självbiografier är skrivna när barnen blivit vuxna, vilket kan innebära att deras tolkning av deras barndom kan ha påverkats av vuxenperspektivet, vuxna värderingar samt deras minnesbilder. I en av självbiografierna redogörs exempelvis för hur personen kommit till ro med den tidigare dåliga relationen till en familjehemsförälder vilket kan ha påverkat återgivningen av denna i boken. Efter diskussioner landade vi i att de fyra böckerna framhäver samma överhängande teman vilka dessutom är överensstämmande med barns röster i tidigare forskning. Det, menar vi, överväger de brister som identifierades i resonemanget kring användbarhet.

Metod och etik diskussion

I all forskning bör forskaren, i detta fall vi studenter, iaktta god forskningssed, ett särskilt etiskt förhållningssätt till arbetet som inbegriper principerna tillförlitlighet, ärlighet, respekt och ansvar (Vetenskapsrådet 2002). Redan från start, innan val av urval eller metod, upprätthöll vi ett reflexivt etiskt förhållningssätt, genom att vi kontinuerligt diskuterat olika dilemman ur etiska perspektiv. Nedanstående kan ses om ett exempel för att illustrera vårt förhållningssätt.

Vi hade naturligtvis gärna pratat med barn som är placerade i familjehem. Ur ett etiskt perspektiv är det naturligtvis alldeles otänkbart. Vi har inte de resurser som krävs för att ta vara på de känslostormar vi riskerar att starta och även om vi hade det vore det ändå att utsätta barn som redan är extra utsatta för otillbörlig påfrestning. Vi skriver trots allt bara en c-uppsats, vilken inte kommer ha någon större effekt för någon annan än närmast sörjande som i förlängningen kan bli bättre socionomer i arbetet med barn tack vare den djupdykning i ämnet vi gjort. Nästa alternativ var att intervjua vuxna som varit långvarigt placerade i familjehem. Vid denna tanke stannade vi en betydligt längre tid. Även här finns en risk för känslostormar men vi tänkte att vuxnas känslostormar kan vara lättare att bemöta och stötta än barns. Vi beslutade oss för att överväga det noga och naturligtvis även samråda med vår handledare.

Det är tidspressat att skriva en c-uppsats varför vi beslöt oss för att hitta ett alternativ till intervjuerna ifall vi skulle landa i beslutet att inte utföra dem. Nämligen självbiografier.

Under tiden frågan om intervjuerna mognade och bearbetades läste vi således fyra självbiografier. Vi hade även en strategisk tanke, då vi strävar efter att låta barns röster vägleda oss genom hela arbetet. När vi tagit till oss dessa fyra böcker insåg vi att det definitivt förelåg en risk med att intervjua tidigare placerade vuxna, även om de objektivt sett mått bra. En av böckerna förmedlar tydligt en till synes välfungerande vuxentillvaro men där en omvälvande upplevelse (att få barn) väckte slumrande känslor till liv som denne person sedermera fick bearbeta med professionellt stöd i flera år. Dessa resurser har vi inte möjlighet att erbjuda, varför beslutet var klart för oss. Det blev inga intervjuer.

Etik i relation till självbiografierna

Då vår studie utgår ifrån självbiografier kommer vi inte vara i direktkontakt med några respondenter eller intervjupersoner vilket i sig är ett etiskt ställningstagande. Vi har ändå tillämpat fyra forskningsetiska principer genom att resonera kring dem i förhållande till våra självbiografier. De fyra principerna är: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002). Att publicera en bok, oavsett om den innehåller känsliga uppgifter eller ej, innebär att andra, som vi, kan använda och läsa den utan att vi först behöver informera eller få ett samtycke från författaren. Vidare kan författaren inte heller önska att vara anonym såvida denne inte skriver under pseudonym något som är författarens eget val innan publicering. Självbiografierna är inte skrivna för forskningsändamål, innebärande att de inte heller kan begränsas att enbart användas till detta.

Kort sagt behöver vi inte agera aktivt på någon av dessa principer. Vi har dock hållit god forskningssed i minnet och visar exempelvis respekt gentemot författarna genom att vi har respekterat deras ord. Det har för oss varit angeläget att det är deras ord som syns i vår studie, vilka speglar deras erfarenheter och därmed deras sanning, det är just de som byggt deras historia. Vi har däremot tolkat deras ord och genom en tydlighet i detta förfarande försöker vi stärka både respekt och tillförlitlighet.

Uppsatsens tillförlitlighet

Det är i alla former av forskning viktigt att vi som forskare reflekterar över forskningens trovärdighet, det gäller även för oss i denna studie. Huvudsyftet är att finna ny kunskap, men det är även viktigt att vi som forskare är medvetna om att en forskningsfråga sällan har ett entydigt svar. För att kunna bedöma trovärdigheten på en studie görs det med fördel genom att vi som forskare beskriver hur giltig, tillförlitlig och överförbar den är till annan forskning inom området (Lundman & Graneheim 2017:230ff.). Giltigheten eftersträvar vi genom vårt urval av självbiografier som placerar oss i närheten av dem som kan förmedla information om det vi studerar, nämligen vuxna som varit placerade i familjehem som barn. För att stärka tillförlitligheten strävar vi efter tydlighet i vårt analysarbete samt genom att påvisa en överförbarhet mellan de olika självbiografierna. Dess styrka varierar beroende på hur väl resultaten kan generaliseras till andra sammanhang (Bryman 2011). I vårt fall har vi jämfört de teman som framkommer genom våra självbiografier med tidigare forskning där barns röster på olika sätt lyfts fram. Det finns en igenkänning mellan dessa röster och våra teman vilket tyder på att det kan finnas en överförbarhet mellan våra resultat och liknande kontext. Polkinghorne (1988) såsom förklarad av Thrana (2016) menar att analytiska mönster kan skönjas i övergripande berättelser och genom igenkänning vara överförbara till liknande sammanhang. Detta är även en av anledningarna varför vi väljer att ge självbiografierna så stor plats i analysen.

Svensson och Ahrne (2015) menar att all forskning som bygger på en kvalitativ grund påverkas av forskaren på något vis, då forskaren mer eller mindre går in med någon form av föreställningar, förförståelse eller åsikter. Därför är det inte rimligt att vi försöker framhäva att vi försöker nå en objektivitet i vår analys. Däremot har vi under hela arbetets gång haft ett kritiskt förhållningssätt gentemot de självbiografier vi har valt att använda oss av, genom det anser vi att vår studies tillförlitligheten har ökat. När vi skulle påbörja vårt uppsatsarbete gick det inte att frångå att vi hade olika förförståelser inför vårt sökande i vår empiri. Därav har vi varit stringenta med att motivera och underbygga de resultat vi presenterar och att de är väl förankrade i tidigare forskning. Vi har också i denna process påpekat för varandra om vi sett att vår personliga förförståelse har tagit för stor plats i

gjorda tolkningar av materialet. Tillvägagångssättet har minimerat möjligheten till att våra personliga värderingar tillåtit styra vår uppsats resultat.

Utifrån våra reflexioner kring uppsatsen och den tydlighet i tillvägagångssätt vi eftersträvat lämnar vi i enlighet med Lundman och Graneheim (2017:232) över den slutliga bedömningen av uppsatsens giltighet, tillförlitlighet och överförbarhet till läsaren.

Resultat och analys

Resultat och analys presenteras sammanvävt såsom bedömts lämpligt i detta sammanhang. Varje avsnitt avslutas med vår sammantagna slutsats där den individuella berättelsen sätts i relation till övriga självbiografier. Exemplena är valda för att illustrera hur delaktighet, relationer och/ eller barnet som rättighetsbärare kommer till uttryck i de individuella berättelserna även om temana som sådana är övergripande. Då de olika självbiografierna är skrivna på mycket olika sätt och vår målsättning är att lyfta fram deras individuella röster har vi försökt spegla detta i de olika avsnitt där de enskilda barnen lyfts fram som exempel. Ordningen de olika exemplen presenteras i representerar ingen rangordning i hur viktigt området är.

Synen på barn som rättighetsbärare kan enligt vår tolkning förstås som att inta barnets perspektiv, att främja deras rättigheter såsom rätten till delaktighet och att prioritera barnets bästa i alla lägen.

Stöd i övergången från social barnavård till att stå på egna ben

JESSICA har någon form av kontakt med socialtjänsten så långt tillbaka i tiden som hon kan minnas. Att Jessica är meningsbärare för detta avsnitt beror på den komplexitet avseende både hennes upplevda delaktighet och relation till både socialsekreterare och familjehem.

När jag var liten trodde jag att alla familjer hade en Anna, [...] (s. 20)

Citatet tydliggör Jessicas erfarenhet och hennes förförståelse för en nära kontakt med socialtjänsten. Under Jessicas uppväxt finns inget som får Jessica att ifrågasätta denna

förförståelse. Hon när därför en självklar förväntan på att socialtjänsten även kommer finnas i hennes närhet och lösa olika problem åt henne framöver.

Jessica, vad vill du egentligen med ditt liv? (s. 43)

När Jessica är nio år får hon denna fråga av socialsekreteraren, i samband med att hon ska besluta i vilket av familjehemmen som erbjuds hon ska bo. Jessica vill inte flytta från mamma och har ingen aning om vilka de olika familjehemmen är så hon sitter mest och gråter. Det är tydligt att varken frågan eller valet är anpassade till Jessicas situation. Det är alltså ett kategoriskt erkännande av Jessica sett till delaktighet och Jessica som rättighetsbärare men inte individuellt. Jessica beskriver socialsekreteraren som sträng.

Jessica flyttar hem till Kerstin och Lasse tillsammans med sina två småsyskon, efter en tid flyttar de yngre syskonen vidare till ett annat familjehem. I relationen till småsyskonen är Jessica den beskyddande storasystemen, hon har gömt dem när mamman haft slagsmål med någon man, tröstat dem och tagit dem med sig till sin kompis när mamman var försvunnen. Efter splittringen behåller hon sin beskyddande roll upp i vuxen ålder och försöker skydda dem genom att ta kontakt med socialsekreteraren Anna när hon ser att småsyskonen inte trivs i sitt familjehem. Jessica kämpar för sina småsyskons erkännande som rättighetsbärare men får inget gehör.

-Nu ska jag vara din mamma i fortsättningen, sa Kerstin, och
Lasse ska vara din pappa. Kom nu så äter vi. (s. 44)

Jessica har en mamma och en pappa, inte som kan ta hand om henne, men hon har dem. Hennes känslor är inte alls i fas med det Kerstin säger. Fylkesnes (2021) menar att det är de vuxna kring barnet som måste skapa en känsla av samhörighet så att barnet kan känna välbefinnande i familjen. Förutsättningar för det innebär att familjehemsföräldrarna måste vara lyhörda och ge barnet den tid som krävs. Boyle (2017) åsyftar att de barn som i tidigare relationer upplevt olika former av trauma, har svårare att knyta an och skapa en bra relation till familjehemmet.

Varför säger Kerstin så? Ett sätt att förstå Kerstin är att hon som familjehemsförälder vet att det är viktigt att få barnen att känna sig som en del i familjen och att säga högt att de nu är en familj kan vara ett sätt att erkänna Jessicas plats i familjen. Den förförståelse Kerstin har skapar förväntningar att Jessica ska gynnas av detta tydliga erkännande. Kerstin missar dock en viktig ingrediens i tolkningen av situationen, nämligen Jessica.

Varken hennes biologiska mamma eller pappa var särskilt närvarande, pappan bodde på annan ort och missbrukade och mamman var oftast onykter eller försvunnen, men trots det har de alltid varit hennes föräldrar. Jessicas förförståelse är alltså att en separation mellan henne och någon av föräldrarna inte innebär att de slutar vara hennes föräldrar, hon förväntar sig att de ska fortsätta vara det. Kerstins uttalande får inte plats i Jessicas förförståelse och eftersom Jessica inte ser någon anledning att tolka om detta blir hennes respons istället kamp. Kerstin ska inte få ta hennes föräldrar ifrån henne.

Jessica bor många år hos Kerstin och Lasse. Relationen mellan henne och Kerstin blir sämre och sämre. Kerstin har många regler och Jessica känner sig som Askungen. Kerstins metod för att få henne att lyda är genom att påminna henne om hennes mammas misslyckanden och att hon kommer bli som henne. Eller att säga att de låser dörren ett visst klockslag eller att de inte orkar med henne. Jessica lever med kränkningen av sin bakgrund och en ständig påminnelse om att vistelsen hos Kerstin och Lasse är villkorad. Det kärleksfulla erkännandet tycks skralt.

Fylkesnes (2021) påtalar vikten av barns tillhörighet i familjehem. Barn gynnas av att bli behandlad som en del av familjen. Barn efterfrågar en varm atmosfär, tydliga rutiner, humor och tid tillsammans med de övriga i familjehemmet, de vill känna sig inkluderade. Familjehemmets förmåga att stötta barnet med relationen till det biologiska nätverket är viktigt och kan vara avgörande. Westberg och Tilander (2010) menar att nedvärderande av de biologiska föräldrarna är kränkande för barnen, något som stämmer väl överens med Jessicas upplevelse. Kränkningarna och det otillräckliga erkännandet gör att Jessica vantrivs. Hon tar upp detta med socialsekreteraren Anna som "lyssnar, men inte hör" (s. 53). I journalanteckningarna Jessica läser som vuxen ser hon att det står att hon trivs och

absolut inte vill flytta, vidare står det att hon söker sig till andra med likartad bakgrund och att hon är självdestruktiv. Jessica känner inte alls igen sig i dessa anteckningar.

Lindahl (2021) framhäver att många placerade barn bär med sig en känsla av missaktning som växt fram genom tidigare erfarenheter av omsorgsbrist och eventuella omplaceringar där barnen har blivit berövade många betydelsefulla relationer. Viktigt är att barnet erbjuds en relation som är uppbyggd på närhet och som är formad efter barnets individuella egenskaper och behov. Varken socialsekreterare eller familjehemsföräldrarna erbjuder Jessica någon sådan relation. Från socialsekreteraren får Jessica ett visst kategoriskt erkännande i det att hon i stort tillser Jessicas universella rättigheter men samtidigt utan exempelvis delaktighet.

Relationen präglas av distans och formalitet, väl överensstämmande med Lindahls (2021) beskrivning av de flesta relationer mellan barn och socialsekreterare. Vidare menar Lindahl att detta inte behöver vara ett problem för det enskilda barnet om denna istället erhåller ett kärleksfullt erkännande från familjehemmet, en kompensatorisk verkan alltså. Jessica erhåller dock inte något sådant och varken ses eller ser sig själv som rättighetsbärare. Bristen på det kärleksfulla erkännandet är ett sätt att förstå Jessicas stora beroende av socialtjänsten, tillsammans med den förväntan hon har för densamma. Det kärleksfulla erkännandet ska präglas av en balans mellan självständighet och beroende för att utveckla ett självförtroende.

Jag är övertygad om att Amy och Rolf räddade mitt liv (s. 61)

Jessica är nästan 17 år när hon flyttar till Rolf och Amy och ändå är det de som gav hennes liv en positiv vändning. Hemma hos dem är Jessica en självklar del av familjen något som bekräftas genom exempelvis kramar, det kärleksfulla erkännandets kroppsliga dimension. De var tydliga i sitt erkännande av Jessica som rättighetsbärare genom att göra henne delaktig och införstådd i de regler som gällde i hemmet. Att bygga upp en tillitsfull relation och möjliggöra för en delaktighet i det som rör barnets vardag menar Fylkesnes et al (2021) är viktigt för att barnet ska förstå. När Jessica sedan bröt mot reglerna fanns en förväntan hos Amy och Rolf att detta skulle ske och en beredskap hur detta skulle hanteras.

När Jessica var besvärlig stannade de kvar och fortsatte erkänna henne. Thrana (2016) påtalar vikten av att de vuxna stannar kvar vid motgångar eller oönskade beteenden, på det viset ges barnet möjlighet till att uppleva kärlek i form av ett erkännande.

Dessutom gav sig Amy in i en solidarisk kamp för Jessica i det att hon högljutt protesterade när Jessica inte fick bada i poolen på en grannes poolparty. Jessica erhåller alltså erkännande av alla de slag. Från nästan inget erkännande alls till att översköljas med det, upplevdes av Jessica som ett mirakel, men för oss som skriver upplevs det som gott utfört arbete av familjehemmet.

När Jessica fyller 18 år görs en prövning om hon har behov av Amy och Rolf som familjehem. Det har hon inte menar socialtjänsten. Jessica blev rädd att de skulle försvinna. Det gjorde de inte. De stannade kvar. De valde att finnas kvar i hennes liv. Jessica har än idag en fin relation till dem båda även om de inte längre är ett par. Det är av stor vikt att barnet har getts rätt möjlighet till att känna tillhörighet i familjehemmet. Unga vuxna vittnar om att de även i vuxen ålder har bra kontakt med sitt familjehem, de menar att det är där de har sin tillhörighet (Westberg & Tilander 2010).

Trots att Jessica nu har flyttat till egen lägenhet och har ett ungdomsjobb på en tandläkarmottagning har hon som hon själv uttrycker det "inget vuxentänk" (s. 116). Kände hon inte för att gå till jobbet gjorde hon inte det. Vilket föga förvånande resulterade i att hon en jul inte hade råd till några julklappar. Med sin förväntan om att socialtjänsten löser sådana problem och den bristande självständigheten i ryggen vände hon sig naturligtvis till Anna som hjälpte henne med pengar till julklappar.

Paulsen och Thomas (2018) har i sin studie följt 43 unga personer i deras övergång till vuxenvärlden. Deras resultat visar tydligt på värdet av en betydelsefull relation mellan den unge och socialsekreterare. Westberg och Tilander (2010) påtalar även de vikten av en trygg och kontinuerlig kontakt mellan socialsekreteraren och barnet. Det framkommer ur deras studie att en relation som varar över lång tid är väldigt gynnsam för att barnet ska få en trygg övergång till vuxenlivet.

Samtidigt som Jessica har ett stort stöd av sin socialsekreterare och upplever detta positivt får hon det motsagt av sin familjehemsmamma Amy då denna fått reda på att hon fått pengar av socialen för att kunna köpa julklappar. Amy menar att beroendet av socialtjänsten måste få ett slut och att Jessica måste lära sig att stå på egna ben. Här illustreras en fin balans mellan självständighet och beroende som kännetecknar det kärleksfulla erkännandet. Socialtjänsten stöttar och ser Jessica som värd detta stöd trots att socialsekreteraren istället hade kunnat säga att hon får skylla sig själv eftersom hon inte lagt undan några pengar till julklappar. Ett rimligt krav sett till Jessicas förutsättningar ur ett kategoriskt perspektiv men inte sett till hennes individuella. Detta innebär att socialsekreterare även erkänner Jessicas rättigheter i form av den individuella biståndsbedömningen som i stor utsträckning baseras på den relation som råder mellan Jessica och socialsekreteraren Anna. Lindahl (2021) menar att förhållandet mellan ett barn och en socialsekreterare inte bara är en länk mellan dessa två, utan även en förbindelse mellan barnet och det omgivande samhället. Detta är viktigt för att den unge ska kunna bli en autonom del av det sociala och rättsliga samhället.

Uppenbarligen finns det organisatoriska förutsättningar för att att Anna ska kunna ge Jessica det individuella stöd hon behöver. Enligt Fylkesnes et al (2019) är detta en förutsättning för att bygga relationer mellan barn och socialsekreterare. Även Lindahl (2021) och McCafferty (2021) lyfter fram organisatoriska förutsättningar för relationen, där de båda belyser en manualbaserad praktik som en risk för skapandet av en god relation. Samtidigt finns en risk att socialsekreteraren stärker Jessicas beroende då det stärker den förväntning Jessica redan har. Om Jessica har problem, som hon objektivt sett borde kunna hantera själv, löser socialsekreteraren dem åt henne. För att en förväntan ska förändras behöver ny information som leder till nya tolkningar införas. Amy ger Jessica just detta genom sin reaktion. Även denna är ett uttryck för kärleksfullt erkännande och visar tydligt Amys tro på Jessica och hennes egen förmåga att stå på egna ben. Precis som i fallet med Anna har erkännandet kommit till stånd genom den relation Amy och Jessica har.

Slutsats i relation till övriga självbiografier

Samtliga självbiografier beskriver ett stöd i övergången till vuxenlivet. De som integrerats som en del i familjen i det familjehem de vuxit upp, har haft ett tydligt stöd av dessa. Det ger stöd för den viktiga roll barnens relation med familjehemmet har i denna process. De tre självbiografier detta rör är samstämmiga i att känna sig som en del av familjen varit avgörande för om stödet varit lyckat eller ej. I två av självbiografierna har socialtjänsten inte varit inblandade alls i stödet. I en av självbiografierna har stödet kommit från både familjehem och socialtjänst, dock upplevde barnet inte en god relation med sin socialsekreterare, men den kontinuitet som funnits tycks ändå gynnat hennes övergång till vuxenlivet.

De organisatoriska förutsättningarna för att möjliggöra socialsekreterarens kategoriska syn på barnet som rättighetsbärare har i detta fall fungerat dock har inte den individuella synen funnits. Det tycks i detta fall inte ha missgynnat barnet just i övergången till vuxenlivet. Vår slutsats är att familjehemmets omfattande erkännande haft en kompensatorisk effekt. Den fjärde självbiografien saknar kompensatorisk verkan för bristen på kärleksfullt erkännande, trots det praktiska stöd barnet får från socialtjänsten blir övergången i vuxenlivet ytterst smärtsam.

Barns delaktighet

Johanna är vald som meningsbärare i detta avsnitt då vi med hjälp av umgängesfrågan kan problematisera den upplevda delaktigheten.

Johanna sitter tyst vid köksbordet och bläddrar i en tidning, hon har funnit sin tillflykt, sitt sätt att distansera sig från det omgivande sorlet. Runt bordet sitter två socialsekreterare, hennes biologiska föräldrar och hennes familjehemsföräldrar.

- Håll käften! Nu är det jag som pratar med Agneta. (s .23)

Agneta är Johannas familjehemsmamma, den hon kallar mamma, och den som skriker är hennes biologiska mamma, den som själv kallar sig Johannas mamma och som Johanna kallar Inga-Lill. Johanna sjunker djupare in i tidningen. "En röd blank bil. En röd bil" (s. 23). Ett ögonblick vänds den biologiska mammans uppmärksamhet till Johanna för att

fråga om hon tycker om bilar, “- Mm. Ganska” (s. 24). I samma ögonblick som hon svarar är de vuxna åter inbegripna i sitt eget samtal. När plötsligt en av socialsekreterarna vänder sig mot Johanna.

- Vill du inte komma hem snart? [...]
- Men jag vill bara bo här. (s. 24)

Återigen försjunkar Johanna i tidningen medan hon hör sin biologiska mamma fnysa att det där kommer hon ångra när hon blir stor (s. 24). Det går inte längre att fokusera på tidningen och Johanna reser sig upp för att gå. Med familjehemsmammans hjälp får hon stanna i äldsta storasysters rum i källaren tills de vuxna pratat färdigt. När det är dags för avsked blir hon uppkallad igen. Den biten Johanna tycker är värst.

- Ska du krama Inga-Lill? sa mamma. [...]
- Ja, ska du ge mamma en hejdåkram [...] (säger socialsekreterare, vår anm.)
- Ska du inte ge mamma en kram, sa Hon (s. 28) (biologisk mamma, vår anm.)

Boyles (2017) resultat visar på att en bra kontakt med den biologiska familjen främjar anknytningen för det placerade barnet. En del barn uppvisar motsatt effekt, umgänget blir istället skadligt för det enskilda barnet, framträdande är de barn som blivit misshandlade i sina biologiska familjer. Fuentes et al.(2019) påvisar samma sak i sin studie där de identifierat riskfaktorer såsom barn som är våldsutsatta men även de barn som är långtidsplacerade i familjehem samt i de fall där föräldrarna inte samtycker till placering.

Från alla håll är Johanna pressad att krama den biologiska mamman, en kram hon varken vill ha eller vill ge. Boyle (2017) påtalar även risker för de barn vars föräldrar inte kan tillgodose barnets behov under ett umgänge, där de istället endast ser sina egna behov. Deras studie visar även på att ett barns anknytning till de biologiska föräldrarna påverkar om kontakten dem emellan kommer att vara positiv eller negativ. Johanna har precis deltagit i ett umgänge som uppenbarligen var påfrestande för henne och som hon själv inte ville ha och när det äntligen är slut tvingas hon krama personen hon inte ens ville träffa.

Barnombudsmannens (2019) sammanfattande beskrivning av barns ord om hur en bra socialsekreterare bör vara är att denne ska lyssna och ta hänsyn till barnets önskemål. Hyvönen och Alexandersson (2014) menar att en tillitsfull relation mellan barn och socialsekreterare är ett krav för att kunna göra rätt bedömningar som ska ligga till grund för de olika beslut som rör barnet.

Ingenstans erkänns Johanna som rättighetsbärare, hennes delaktighet är obefintlig. Heimer, Näsman och Palme (2017) påtalar att varje barn har rätt till rätt stöd och skydd från socialtjänsten för att få sina sociala rättigheter tillgodosedda. Dessutom missaktas hon genom en kränkning av hennes kroppsliga sfär. Denna missaktning kan leda till en konflikt inom Johanna då det innebär att den skyddsfunktion hennes familjehem ska ha ifrågasätts när kramen inte bara tillåts av dem utan dessutom uppmanas. Boyle (2017) menar att en skadlig kontakt ofta leder till ambivalenta känslor hos barnet gentemot familjehemmet.

För att vara delaktig krävs det att barnet ges utrymme att uttrycka sin åsikt. Socialsekreteraren förutsätter att Johanna ser den biologiska familjens hem som sitt eget, vilket Johanna inte gör. Detta är inte att efterfråga en åsikt utan att lägga egna tolkningar i Johannas mun. Richter Nunes (2021) menar att barn måste erbjudas en trygg plats för att kunna framföra sina åsikter. De ska tas på allvar och den beslutsfattande socialsekreteraren ska följa dessa när det är lämpligt. I Johannas situation är det omöjligt för henne att exempelvis säga att hon redan är hemma. Nästa aspekt av delaktighet är rösten, socialsekreteraren bör underlätta för Johanna att höja denna, inte kväva. Genom att fråga henne inför alla i en situation där Johanna uppenbarligen är otrygg och obehaglig till mods är det dock precis vad hon gör. Trots att Johanna fått en fråga är hon inte delaktig.

McCafferty (2021) menar att det finns en motsägelsefull dikotomi gällande barns delaktighet; det sägs att de ska vara delaktiga men barn upplever inte att de tillåts vara det. Möjligen tilldelas Johanna ett kategoriskt erkännande av sina rättigheter ifall socialsekreterarens fråga tolkas som ett uppfyllande av barns universella rättigheter, det är dock tydligt att det inte är anpassat utifrån Johanna som individ (Lindahl 2021).

Detta umgänge blir det sista där Johannas biologiska familj kommer på besök i familjehemmet. Det innebär att, trots att Johanna inte blev hörd i stunden, har det beslut som fattats i ärendet kring henne fallit ut i det som Johanna själv vill. Senare i boken får vi reda på att vid detta tillfället sa hennes biologiska pappa att det var dags att sluta med det här eftersom Johanna aldrig kommer komma hem. Det tycks alltså finnas en viss insikt i hur Johanna känner från en av hennes biologiska föräldrar, trots att det inte kommer Johanna till del då. Det kan tolkas som att den biologiska pappan i viss mån sett henne som rättighetsbärare och hyser omsorg om henne. Johanna beskriver också att hon tycker synd om och tycker om den biologiska pappan, det finns alltså en viss ömsesidighet i det kärleksfulla erkännandet dem emellan.

Det är dock tydligt att det inte väger över till den del att Johanna upplever umgänget med den biologiska pappan positivt, de präglas fortfarande av ångest, distans och en känsla av att Johanna vill vara till lags hellre än att hon själv vill träffa sin biologiska pappa. Vår tolkning är att den missaktning hon upplevt och fortsätter uppleva i de ofrivilliga umgängen är större än det erkännande hon får.

McCafferty (2021) menar att en risk bland de placerade barnen är att de drar sig tillbaka och överlämnar kontrollen till dem som fattar besluten, barnen tappar sin röst. Den förförståelse Johanna har för umgänget spelar också roll, dels förknippar hon dem med obehag överlag, de små öarna av positiva upplevelserna i umgänget räcker inte till för att Johanna ska kunna omtolka sin förförståelse. Att förförståelsen av relationen är viktig kan vi förstå genom Boyles (2017) studie, där det framkommer att utan trygg anknytning till de biologiska föräldrarna gynnas inte barnet av umgänge. I de fall är det viktigt att beslut kring umgängen planeras noggrant och med fokus på barnets individuella behov och för deras bästa.

För att återkoppla till modellen för delaktighet så är det möjligt att utan att Johanna vet det så har hennes åsikt både hörts och agerats på. Att hennes familjehemsföräldrar styrkt denna åsikt genom att upprepa den till socialtjänsten har säkert spelat in. Både socialtjänsten och

familjehemsföräldrarna erkänner således Johannas individuella rättigheter i viss mån, men det vet inte Johanna förrän flera år senare så erkännandet blir minst sagt svajigt.

Slutsats i relation till övriga självbiografier

Delaktigheten har genomgående varit mycket bristfällig i samtliga självbiografier. I viss mån har delaktighet skett som kan tolkas som ett kategoriskt erkännande av barnen. Dock saknas det överlag individuellt erkännande, delaktigheten anpassas inte alls utifrån det enskilda barnets behov och åsikter. I två fall ser vi hur barnen görs till ansvarsbärare på grund av det kategoriska erkännandet, vilket gör att de bär med sig en känsla av skuld och skam. Detta tydliggör vikten av balans mellan delaktighet och ansvar. En god relation mellan socialsekreterare och barn hade kanske gett bättre förutsättningar för socialsekreterare att möjliggöra delaktighet på ett bra sätt för barnen. Möjliga förklaringar kan vara bristande etisk kompetens hos de enskilda socialsekreterarna eller organisatoriska förutsättningar. Organisatoriska förutsättningar kan inbegripa brist på tid (Hyvönen & Alexandersson 2014; Richardson Foster et al. 2021). Westberg och Tilander (2010) menar att det inte går att förlita sig på manualer för att göra barn delaktiga och Lindahl (2021) nämner effektivisering, professionens normer och standardisering som möjliga hinder för delaktighet.

Barnets relation till socialtjänsten

Morgan representerar detta avsnittet som meningsbärare då hans berättelse beskriver flera möten med olika socialsekreterare genom vilka vi kan problematisera dels goda relationer, upplevd delaktighet samt den förförståelse ett barn kan bära med sig in i mötet med den sociala barnavården.

Morgan och hans lillebror tror att de ska bli körda hem till sin mamma. Mamman har sagt det dagen innan och när Morgan berättat för personal på barnhemmet har ingen sagt emot.

- Mamma skulle ju hämta oss? - Tyst nu, Morgan, jag kör. [...]
- Du, vart är vi på väg? - Kan du inte var tyst? [...]
- VI SKA TILL MAMMA! -Sätt dig ner och var tyst!
skriker hon tillbaka. (s. 62-63)

När Morgan frågar efter svar får han inga utan blir tystad. Socialsekreteraren har ljugit, eller åtminstone underlåtit att berätta vart de ska. Genom underhållandet av information missaktas Morgans rättigheter vilket kan skada hans självrespekt och göra det svårare för honom att se sig själv som rättighetsbärare. Att socialsekreteraren i berättelsen inte ser honom som rättighetsbärare är i vår mening tydligt. McCafferty (2021) framför i sin artikel att socialsekreterare har stora brister i sin medvetenhet kring barns rättigheter. Dessa brister hindrar verksamheter och professionella inom barnvården att arbeta på ett deltagande sätt. Richter Nunes (2021) menar att socialsekreterare behöver prioritera barnets autonomi för att kunna förverkliga barnet som rättighetsbärare.

- Jaha, Morgan, hur tycker du att det är här? frågar Hillevi plötsligt.
Jag blir lite överrumplad. Ska jag vara ärlig eller artig? (s.99)

En socialsekreterare är på besök i det första familjehemmet. Samtalet fortsätter när familjehemsmamman tar upp den skallskada hon menar att Morgan har. Morgan har ingen anledning att hysa tillit till socialtjänsten då han tidigare blivit ljugen för och hans mamma dessutom visat tydlig rädsla för att socialen ska ta hennes barn. Morgans förförståelse leder till en förväntning för Morgan att socialtjänsten står för något negativt. Richter Nunes (2021) tydliggör i sin studie att barn upplever att de blir begränsade av de vuxna. Det framkommer även tydligt att barns upplevelser är att det är de vuxna kring barnet som besitter makt i de beslut som ska fattas.

Att plötsligt få en fråga som kan tyda på omtanke eller i vart fall ett professionellt intresse för hans välmående blir överrumplande. Morgan förväntar sig inget erkännande då han nekats detta i alla avseenden tidigare. För att ett erkännande ska kunna komma till stånd är det viktigt att barn blir behandlade med respekt och medkänsla och att det sker kontinuerligt och över tid (Thrana 2016). För övrigt är Hillevi den enda socialsekreteraren som är namngiven i boken, vilket vi förstår som en tydlig markering för att hon står för något annat än de andra socialsekreterarna. Hon såg Morgan och hon gav honom ett

försiktigt kärleksfullt erkännande som av Thrana (2016) skulle benämnas som att hon använde sig av en etisk kompetens i mötet med Morgan.

Valet mellan ärlighet och artighet kan förstås av att Morgan misshandlas i familjehemmet av familjehemspappan, så kallad barnaga, något som inte var förbjudet vid tidpunkten för Morgans vistelse i detta familjehem. Han är alltså rädd att göra fel och vill slippa stryk, Morgan valde det artiga alternativet.

Familjehemmet vill ha högre ersättning för Morgan och har kommit fram till att om det är något fel på Morgan borde det vara möjligt för dem att få.

- Skallskada? Det vet jag ingenting om, svarar Hillevi. [...]
- Jag är inte CP, varför säger ni det? Jag försöker säga det snällt, fast jag är förbannad. (s. 99)

Varken familjehemsförälder eller socialsekreterare svarar Morgan. Socialsekreteraren bekräftar till familjehemsmamman att hon ska ta reda på mer. Den omtanke som hastigt skymtade förbi i det tidigare citatet är nu ett minne blott. Socialsekreteraren tar tydligt familjehemsmammans parti genom att bekräfta att hon ska ta reda på mer om skallskadan. Trots att Morgan uttrycker sin åsikt och försöker påverka socialsekreteraren är det verkningslöst när socialsekreteraren ignorerar honom, vilket leder till missaktning av Morgans rättigheter. Barnombudsmannen (2019) rapporterar om barns negativa upplevelser kring socialsekreterarnas ovilja att lyssna på dem. Hade socialsekreteraren istället sett Morgan som rättighetsbärare och försökt bygga en tillitsfull relation mellan dem hade hon haft möjlighet att upptäcka de missförhållande som fanns i familjehemmet. Särbehandlingen, våldet och bristen på erkännande i form av kärlek.

Hyvönen och Alexandersson (2014) menar att socialsekreteraren behöver rätt kompetens samt organisatoriska förutsättningar för att kunna möjliggöra barns delaktighet. Tillitsfulla relationer mellan socialsekreterare och barn byggs upp genom tillgänglighet, ärlighet och med värme. Samtalen måste äga rum på en plats som är trygg där barnet är bekvämt med att dela med sig av information som behöver framkomma (Fylkesnes et al. 2021).

Morgan blir straffad genom slag på den nakna baken då familjehemspappan kommer hem, för att han sagt emot gällande skullskadan. Morgan blir genom det agerandet utsatt för missaktning genom erkännandets kroppsliga dimension. Trots att han valde det artiga alternativet och försökte säga ifrån snällt räckte det alltså inte. Morgan har inte mycket makt i förhållande till vuxenvärlden. Snart därefter flyttas Morgan till ett annat familjehem medan lillebror Stefan stannar kvar.

Socialtanten slutar röra i sitt kaffe.

- Du ska till ett barnhem, Morgan, säger hon.

- Aldrig! [...] Aldrig att jag åker till något barnhem igen.

Det räcker nu. (s.128)

Morgan får reda på att han inte kan bo kvar hos det andra familjehemmet men vill verkligen inte flytta. Han springer och gömmer sig tills dess socialsekreteraren kört därifrån. Morgan har ingen tillit till socialtjänsten. Det finns ingen anledning för honom att tro att en flytt skulle vara bättre för honom än att stanna där han är. Beslutet är redan taget över hans huvud. Han kämpar för sitt eget erkännande genom att springa därifrån.

Heimer, Näsman och Palme (2017) framhäver att det finns ett par olika tolkningar av hur man involverar barnet i processer som rör insatser. I Morgans fall ser vi att socialsekreteraren kan ha utgått från skyddsperpektivet, innebärande att man undviker att involvera barnet och beslutet fattas enbart baserat på information av tredje part, i detta fall Morgans familjehem. Richter Nunes (2021) artikel visar på att barn anser att viktig information kring beslut ofta undanhålls från dem. De anser att beslut och diskussioner sker över deras huvud. Författarnas slutsatser är att socialsekreterare fattar besluten innan de involverar barnen.

Trots den missaktning Morgan utsatts för, identifierar han sig själv som en person med rättigheter, en rättighetsbärare. Något som strider mot den ömsesidighet som erkännande i alla tre former är beroende av. Kanske är det erkännandet i form av kärlek som han fått från familjehemsfamiljen som kompenserar för hans missaktade rättigheter. Ett erkännande som ökat hans självförtroende och hans självständighet, en utveckling av identiteten har gett honom motståndskraft att hantera missaktningen.

Vad gör socialtanten här igen?

- Jag har pratat med din pappa, Morgan [...] (s. 129)

Socialsekreteraren berättar att om Morgan följer med så kan han få provbo en tid hos sin biologiska pappa. Morgan känner hur "Ilskan förvandlas till glädje" (s. 130) och han följer med socialsekreteraren efter att snabbt packat sina saker. Efter en tid kommer de fram till ett stort hus. När Morgan kliver ur förstår han snabbt att det är ett barnhem.

McCafferty (2021) beskriver att ett barns delaktighet ses som problematiskt i de fall där det saknas en samsyn kring vad som är bäst för det enskilda barnet. En osäkerhet skapas hos den beslutsfattande. Författarna förespråkar en nära kontakt med barnet som bygger på ömsesidighet och en känsla av jämlikhet. Det är viktigt att barnets röst aldrig undergrävs. Dock så framkommer det att socialsekreterarna saknar rätt kunskap och vägledning kring hur man kommunicerar med barn i situationer där obekväma beslut ska fattas och följden blir ett uteslutande av barnets röst och delaktighet (ibid.). Richter Nunes (2021) förstärker detta i sin studie där hon menar att känslan av utanförskap och ett icke deltagande är vitt utbrett kring de barn som är aktuella inom barnavården.

Socialsekreteraren har hittat ett sätt att få Morgan att följa med trots den misstro han känner inför socialtjänsten. Frågan är varför han tror på socialsekreteraren? Kanske visar det på den konflikt som kan tänkas rasa inom Morgan. Förförståelsen att socialtjänsten har makt att flytta honom och att separera honom från familjemedlemmar, kan tolkas till förväntning att socialtjänsten även kan förena honom med familjemedlemmar. Denna förväntan står i konflikt med förförståelsen att socialtjänsten är opålitlig och förväntningen av att de ska lura honom. Barnombudsmannen (2019) redovisar att barn upplever att deras socialsekreterare ljuger för dem, något som associeras till en känsla av misstro kring att socialsekreteraren vill hjälpa dem.

Troligen är det längtan efter den biologiska pappan som låter den första förväntan få företräde. Morgans pappa har inte presenterats tidigare i boken vilket tyder på att han inte varit närvarande under Morgans tidigare uppväxt. Denna längtan kan alltså ha närts en längre tid. De biologiska familjebanden är viktiga för barn. Fuentes et al. (2019) menar att en god relation till det biologiska nätverket är viktig för att barnet ska känna mindre

osäkerhet och ångest, att de istället ges möjlighet till en förståelse för sin egna specifika situation och sin familjs historia.

Socialtanten står i dörren med min väska.

- Vad skulle jag göra, du ville ju inte följa med.

Jag går sönder och skriker allt vad jag kan rakt ut (s. 131)

Efter barnhemmet flyttar Morgan till en familj där han erhåller alla former av erkännande av framförallt familjehemspappan.

Slutsats i relation till övriga självbiografier

Även i detta avsnitt tydliggörs den kompensatoriska verkan ett familjehems omfattande erkännande av barnet kan ha i förhållande till de negativa effekter en dålig relation till socialtjänsten och dess företrädare kan ha. Vidare ser vi i tre självbiografier hur de rädslor och den misstro som de biologiska föräldrarna uttrycker påverkar barnens förväntningar på socialtjänsten. För att bryta dessa förväntningar behöver det tillföras ny information som ifrågasätter den förståelse barnen bär med sig. I samtliga böcker ser vi att detta brister. Barnens förväntningar bekräftas istället genom bristande information, delaktighet och relationer som präglas av distans och formalitet istället för närhet och tillit. I den fjärde självbiografien finns ingen negativ påverkan från de biologiska föräldrarna då barnet omhändertogs som spädbarn. Detta barn har genom sina erfarenheter av socialtjänstens agerande i frågan om umgänge mellan henne och de biologiska föräldrarna utvecklat en misstro och rädsla för socialtjänsten. Sannolikt är detta en bidragande faktor till varför barnet som vuxen var övertygad om att socialtjänsten skulle ta hennes barn ifrån henne.

Vidare framgår det i självbiografierna att barnen i sina egna ögon överges i dåliga miljöer trots att socialtjänsten har kännedom om deras levnadsförhållanden. Två av biografierna belyser tydligt hur de utsatts för och/eller bevittnat våld i nära relationer där socialtjänstens utredningar antingen lett till bristfälliga insatser eller inga alls. De tre självbiografier som beskriver missförhållanden i familjehem visar på bristen av uppföljning och en tillitsfull relation då barnens berättelser inte tagits på allvar av socialtjänstens företrädare. I ett av fallen lyckas socialtjänsten, genom de medarbetare på ett HVB-hem där den unge

placerades efter familjehem, förändra förväntningarna till det positiva. Det mesta tyder på att det var de tillitsfulla relationerna som möjliggjorde denna förändring.

Från dysfunktionell familj till dysfunktionell barnavård

Jackie är vald som meningsbärare då hennes berättelse innehåller en problematik som även framkommer i de andra självbiografierna, nämligen att problemen i den biologiska familjen kvarstår fast tar sig nya uttryck när samhället träder in.

Jackie levde sina första år i livet med en mamma i olika stadier av missbruk och ohälsa, en pappa som åkte in och ut på olika anstalter såsom fängelse och mentalsjukhus. En pappa som varvade tiden med sina barn med att misshandla deras mamma och att göra allt för dem. När Jackie klev in för att skydda sin mamma misshandlade han även henne. Men redan innan dess har hon sannolikt hunnit ta skada av det våld hon bevittnat. I en nationell kartläggning framkommer det att 14 procent av ungdomarna uppgav att de upplevt våld mellan de vuxna i familjen. Våldet har varit av både psykisk och fysisk karaktär. I jämförelser mellan barn som är placerade utanför det egna hemmet och barn som bor med sina biologiska föräldrar så är skillnaden stor. Närmare femtio procent av barn som befinner sig i samhällets vård har någon gång upplevt våld mellan de vuxna i familjen. För de barn som bor kvar hemma hos sina familjer är den siffran betydligt lägre, strax över tio procent (Jernbro & Janson 2017).

Mamman och pappan skilde sig och mamman fann efter några kortare destruktiva förhållanden, Sven. Även han var missbrukare och misshandlade mamman och Jackie när hon sin vana trogen skyddade sin mamma. Broberg et al. (2011) menar att begreppet våld omfattar flera olika upplevelser, våld mot barn innefattar handlingar som på något sätt begränsar ett barns rättigheter eller skadar dess självkänsla. Att leva i en familj där det sker någon form av våld gentemot barnets primära omsorgsgivare utgör därför ett hot mot barnets välbefinnande. Konsekvenser för barn i dessa situationer är att de löper en ökad risk för psykisk ohälsa, svårigheter i sociala relationer samt en risk att själva bruka våld i framtiden.

Under en tillfällig frigång lyckades pappan flytta in i deras lägenhet och Sven fick flytta ut under tiden, trots att han och mamman var nygifta. Pappan var en mästare på att manipulera, vidare led han av psykisk ohälsa, bland annat psykos.

- Jag har alltid känt mig älskad av honom. (biologiska pappan, vår anm.)

Känt sig älskad, men var hon erkänd? I det kärleksfulla erkännandet ligger ömsesidigheten som tycks vara uppfylld då Jackie som barn tycks älska sin pappa. Men erkännandet präglas även av en balans mellan självständighet och beroende. Jackie illustrerar inte någon självständighet från sin pappa. Under de tidiga vuxenåren är hon arg på honom och bestämmer sig för att vika ut sig i herrtidningen *Slitz* som hämnd. Detta möjliggör en tolkning att hon slitit sig loss från hans överväldigande inflytande, om det inte vore för att hon gör det just för att hämnas på honom. Hennes försök att slita sig loss präglas snarare av beroendet av hans reaktion än av självständighet.

Trots att Jackie känt sig älskad av sin pappa och att han varit ständigt närvarande genom hennes liv, i fysisk form när han inte var inlåst, genom telefonsamtal samt en mycket stor mängd brev, så är hon tydligt missaktad. Den kontinuerliga kontakten som hon till stor del beskriver som uppfostrande och vägledande är samtidigt en fortsättning av den missaktning som tog sin början redan i Jackies mycket unga år. Ett barn som har en trygg anknytning till sina föräldrar korrelerar oftare till en gynnsam kontakt under uppväxten, är däremot anknytningsen otrygg så framkommer det oftare att barnet missgynnas av en kontakt med de biologiska föräldrarna (Boyle 2017).

Det var alltför många löften av den sorten som han bröt,
men han var ändå vår hjälte (s. 81)

Jackie kan inte se pappan som något annat än en hjälte, han har övertygat henne om att de är en lejonfamilj som hålls ihop av oändlig kärlek. Bilden knakar med jämna mellanrum i fogarna då pappan åker in på olika anstalter eller när han kontinuerligt misshandlar mamman och stundtals henne själv.

- Är du rädd för mig?
- Nej, svarade jag bestämt fast jag var jätterädd (s. 104)

Ändå förmår inte Jackie ändra sin förförståelse av pappan som en hjälte, den nya informationen räcker inte för nya tolkningar. Boyle (2017) menar att en skadlig kontakt ofta leder till ambivalenta känslor där barnet pendlar mellan en tillgivenhet och rädsla.

Jackie saknar ett erkännande, kampen för ett kärleksfullt erkännande av pappan kan vara det som tar sig uttryck när hon ständigt och jämt hittar anledningar till att bibehålla och värna deras relation i den mån hon får vara med och besluta kring det. Likaså är kontakten med pappan den enda som består, syskonen blir splittrade till olika familjehem och mamma har bristande förmåga att hålla kontakten. Boyle (2017) påtalar vikten av en relation mellan det placerade barnet och dess syskon, framförallt i de fall där det inte är gynnsamt med en kontakt med de biologiska föräldrarna eller i de fall där en kontakt inte är möjlig. Det är av stor vikt att all form av kontakt ska beslutas efter barnets unika och individuella behov så att det blir till barnets bästa.

Jackies pappa skriver brev efter brev till henne, ett brevskrivande som fortsätter upp i vuxen ålder. Förutom att brevskrivandet omöjliggör Jackies självständighet i förhållande till pappan leder det också till en idealisering av honom. I Boyle's (2017) studie framhävs just detta som ett problem hon menar även att det kan vara en direkt skadlig form av ett umgänge. Fuentes et al. (2019) menar att en idealisering uppkommer när barnet inte träffar den biologiska föräldern fysiskt, barnet fantiserar istället ihop en drömbild av sin familjehistoria och det kan på både lång och kort sikt leda till ökad oro och ångest.

Samma kväll som pappan frågar Jackie om hon är rädd för honom, misshandlar han mamman och Jackie försöker skydda henne genom att lägga sig mellan hennes huvud och pappans sparkar. Men smärtan är för stor, efter flera sparkar i huvudet och ryggen klarar hon det inte längre. Hon lyckas gömma sig och larma polis.

Pappa håller på att mörda mamma!

Ni måste komma nu, skriker jag (s. 107)

Den senaste misshandeln leder till ett omedelbart omhändertagande av Jackie och hennes bröder, omhändertagandet varar den tid mamman är på sjukhus. Jackie tycker att det är skönt att få vara barn samtidigt som hon skämdes för det. Förutom ansvaret för sina syskon har hon också ansvaret för mamman. Att tycka det är skönt att vara barn är ett svek mot den omvända vuxen-barn relation Jackie har med sin mamma. Richter Nunes (2021) menar att det är viktigt att barn som varit våldsutsatta får känna att de har ett förtroende för de vuxna i deras omgivning, det är viktigt att de erbjuds en trygg plats där de ges möjlighet att framföra sina åsikter. Dock framkommer det i Heimer, Näsman och Palme (2017) studie att våldsutsatta barn har en minskad delaktighet eftersom föräldrars beskrivning av situationen ges företräde i socialtjänstens bedömningar och beslut. Trots avsaknaden av delaktighet reflekterar Jackie över att det var skönt att få vara barn. Det tyder på att hon är medveten om att andra barn inte har det som hon. Hon skymtar sina rättigheter men kan i skammens skugga inte känna att de är hennes.

Efter misshandeln litar Jack och Rick på mig till hundra procent (s. 109)

Mellan syskonen finns ömsesidig kärlek. I balansen mellan självständighet och beroende ser vi ur Jackies perspektiv att det finns en balans mellan henne och Jack där de kan stötta varandra även om Jackie känner ett ansvar gentemot honom som det äldsta syskonet. Relationen med Rick präglas av hans beroende av henne. Rick är bara fem år och hon har burit ansvaret för honom sedan den mörka natten då hon höll honom i famnen medan poliser i jakt på deras pappa riktade pistolen mot de barfota barnen som tvingats ur bilen. Jackies förförståelse ger för handen att utan henne så har varken Jack eller Rick någon som tar hand om dem och utan dem har hon ingen som erkänner henne.

Barnen kördes till ett jourhem tillsammans. När mamman kommer hem från sjukhuset kommer även barnen hem till henne igen och snart är karusellen med Sven och missbruket igång igen. Jackie kommer till skolan med en blåtira efter att ännu en gång gått emellan när Sven misshandlade mamman. Efter ytterligare utredning tillsätts en resursperson i hemmet

som emellanåt bedömer barnens situation som så otillräcklig att hon tar hem dem till sig själv för att som vi förstår det ge dem lite respit från misären. Detta tyder än en gång på att Jackie inte involveras i varken utredning eller insats. Richter Nunes (2021) menar att bristen av ett barns involvering och dess möjlighet till att påverka kan skapa ökade känslor av misstro och en större sårbarhet hos barnet. Det dröjer flera månader innan barnen omhändertas och först efter den utlösande faktorn att Sven kastat en sko på resurspersonen.

Ur Jackies synvinkel behövdes det alltså en katalysator riktad till någon annan än barnen för att något skulle ske. Familjen har redan tidigare varit föremål för utredning som inte leder till några insatser, enligt Jackie har detta berott på mammans lögner och att de flyttat. Inget tyder på att Jackie varit delaktig i någon av dessa utredningar. Hon blev fråntagen möjligheten att vara med och formulera de problem som fanns i familjen. De vuxna har fattat beslut över huvudet på henne. Barnombudsmannen (2019) samt Richardson Foster et al. (2021) påtalar att det finns barn som inte tillåts vara delaktiga i varken utredningar eller under placeringen. Utan delaktighet skapas en brist på detaljer om det specifika barnets situation, vilket innebär en överhängande stor risk att fel beslut fattas (ibid.). Lindahl (2021) menar att barn som redan är försummade av sin biologiska familj, är i behov av ett igenkännande, en trygg, tillgänglig och kontinuerlig relation är därför viktig mellan ett barn och socialsekreteraren. Ett erkännande av kärlek mellan barnet och socialsekreteraren måste bygga på ömsesidig omtanke, genom det erkänns barnet i form av närhet.

Utifrån Jackies förförståelse är det tydligt att hon inte ser sig själv som rättighetsbärare, inte heller tycks någon annan göra det i någon större utsträckning. Jackie är ett barn som kontinuerligt misshandlats, varit utsatt för stora brister i omsorgen. Hon har också tvingats vara den som tar det vuxna ansvaret i hemmet, för mamman och syskonen, trots att hon vid det slutliga omhändertagandet inte är mer än 10-11 år. Hon har missaktats hela sitt liv och det tycks inte ha funnits någon som erkänt henne, förutom hennes bröder. Boyle (2017) menar att en god relation mellan syskon ofta är mindre komplexa, de kan istället ses som skyddsfaktorer i de fall där det saknas en trygg anknytning till de biologiska föräldrarna. Vilket kan förklara Jackies stora trygghet hon finner i sin relation till hennes bröder.

Det sista omhändertagandet sker ur Jackies perspektiv utan förvarning. De åker till socialtjänstens kontor och får reda på från socialsekreterarna att de ska flytta. Plötsligt sitter de i olika bilar på väg till jourhem, hon och Jack till ett och Rick till ett annat. Fylkesnes et al. (2021) menar att detta kan förklaras av socialsekreterares otillgänglighet, känslomässiga avstånd och deras ovilja till barns delaktighet.

Denna gång tycker inte Jackie att det är skönt att komma till jourhemmet. Dels har hon ingen aning om vad som väntar, dels har syskonen blivit splittrade. Ytterligare splittring sker när tiden i jourhemmet är slut och Jackie och Jack flyttar till olika familjehem. Fylkesnes et al. (2021) menar att det är viktigt att socialtjänsten är stöttande i relationen med den biologiska familjen. I de fall där de biologiska föräldrarna inte är aktuella så är det väl viktigt att det finns en tydlig planering kring kontakten mellan barnet och dennes syskon. Boyle (2017) instämmer i att kontakten mellan syskon är viktigt, främst för att minimera barnets känslor av separation och förlust.

Slutsats i relation till övriga självbiografier

Sammanfattningsvis ser vi att socialtjänsten inte bör försumma barn som utsätts för och bevittnar våld i nära relationer. Att det ändå skett kan utifrån självbiografierna härledas till bristande delaktighet och att relationsskapandet har förbisetts.

1 juli 2021 trädde ett nytt brott, barnfridsbrott, i kraft som gör det straffbart att låta barn bevittna olika brottsliga gärningar såsom våld och sexualbrott i nära relationer med syftet att stärka barns rättigheter (SFS 1962:700). Vilket tyder på att synen på barn som rättighetsbärare är fortsatt på väg att stärkas.

Vidare kan vi se hur förödande det kategoriska erkännandet av barnet som rättighetsbärare kan vara i fråga om barnets umgänge. I exemplet ovan framkommer det att det inte gjorts ett individuellt ställningstagande utifrån barnets bästa. Dock framkommer det att både barnet och socialtjänst menar att det fortsatta umgänget är skadligt för barnet, ändå fortsätter det. Liknande situation beskrivs i en av de andra böckerna där det skadliga umgänget fortsätter i många år innan det slutligen stoppas. I en av självbiografierna

framkommer ytterligare hur svag barnets ställning är i förhållande till den vuxne då föräldern valde bort umgänget med sitt barn, något barnet inte kan påverka.

I tre av självbiografierna förbiser både socialsekreterare och familjehem genomgående relationen mellan syskon som är placerade i olika familjehem, den fjärde har inga biologiska syskon. En separation av syskonen kan ses som en missaktning, det kärleksfulla erkännande de gett varandra försvinner. Två av självbiografierna visar på att de innan placering haft en överbeskyddande och omhändertagande roll gentemot sina syskon, där separationen förutom missaktning också lett till känslor av skuld och skam då de inte längre kan skydda sina syskon.

Avslutande diskussion

Syftet med vår studie är att vi vill få en djupare förståelse kring hur barn upplever sig vara delaktiga i de frågor som berör dem. Vi vill också få en insikt kring hur barns relationer ser ut utifrån deras egna perspektiv. Bakgrunden till vårt syfte är att tidigare forskning och studier framhäver dessa faktorer som viktiga för barn som är placerade i familjehem.

För att förstå hur barn kan göras delaktiga samt hur goda relationer kan skapas utifrån barnens upplevelser använder vi Axel Honneths teori om erkännande. Teorin om erkännande gör det möjligt att undersöka dessa fenomen på olika nivåer, vilket även möjliggör en förståelse för synen på barnen som rättighetsbärare. Vårt val av teori har präglat både vår analys och vårt sammantagna resultat inklusive våra slutsatser. Givetvis har valet av teori begränsat oss likväl som det gett oss möjligheter till att föra våra valda diskussioner. En begränsning är att utan teorin hänger påverkan på barnen lite i luften. Fråntaget teorin går det utmärkt att föra ett resonemang om barns relationer som viktiga och att de är en förutsättning för barns delaktighet och därmed synen på barnen som rättighetsbärare. Men då saknas svaret på hur det individuella barnet påverkas. Genom teorins centrala begrepp har vi i större utsträckning kunnat förklara de olika fenomen vi genomgående stött på i analysen och som vidare fortsatt i våra presenterade resultat. Sammantaget innebär detta att resultatens bärighet är villkorade av i vilken mån teorin accepteras eller förkastas.

Våra slutsatser överensstämmer med de brister som identifierades i inledningen av denna uppsats. Barns delaktighet är bristande och vikten av deras relationer förbises något som tyder på att barn inte ses som rättighetsbärare. Dessa faktorer är även gällande för att barn i familjehem inte erkänns. Då dessa var så överensstämmande lägger vi nedan fokus på hur barn i familjehem kan erkännas.

Att erkänna barn i familjehem

Utifrån vår analys ser vi att barn i familjehem kan erkännas med hjälp av betydelsefulla relationer i dess närhet. De relationer som ter sig viktiga för ett barn i familjehem är både gentemot den biologiska familjen, familjehemmet samt till barnets socialsekreterare. I vårt resultat kan vi främst se att socialsekreterarens relation till barnet präglas av en formalitet och distans, något som i stort inte tycks gynnsamt. Dock tillgodoses i stort barnens kategoriska rättigheter, vilket kan vara gynnsamt men i vissa fall leder till missaktning av barnen. Hade barnen varit delaktiga i de ärenden som rör dem hade vi istället talat om att deras individuella rättigheter i viss mån tillgodosetts, men det har varit genomgående sällsynt. Men även detta kan vara ett stort problem då det i två fall gjort barnen till ansvarsbärare trots att de uppenbarligen inte varit mogna för det. Vidare kan vi se att en kontinuerlig kontakt kan vara gynnsam utan att där finns en nära och tillitsfull relation, vi ser detta som lite motsägelsefullt. En möjlig förklaring är att den relation och det erkännande barnet erhållit från familjehem har kompenserat för bristerna i relationen till socialsekreteraren.

Relationen mellan familjehemmen och barnen varierar stort, från direkta missförhållande till ett kärleksfullt bemötande som om barnet vore en del av familjen. Vi ser vikten av relationer som består av tillit, kärlek och gemenskap och att dessa i viss mån tycks kompensera för de tidigare och fortsatta bristerna på detsamma.

Relationerna mellan barnen och dess biologiska familjer utmärker sig på ett negativt sätt antingen genom en kontakt som är skadlig eller genom total brist på kontakt, vilket i viss mån kan kompenseras av goda relationer och erkännande från familjehem.

Umgänget som riskfaktor i erkännande av barn i familjehem

Trots att vi ser att det går att kompensera för den missaktning ett barn upplevt finns det faktorer som tycks försvåra eller till och med omöjliggöra detta. Den enskilt största faktorn vi identifierar i självbiografierna är umgänget med de biologiska föräldrarna. Två barn lider båda i vuxen ålder av psykisk ohälsa relaterat till umgänget med de biologiska föräldrarna och två barn lider av skuld och skam relaterat till den bristande relationen med syskonen.

Det kategoriska erkännandet i form av att barn har rätt till sina biologiska föräldrar tycks gå ut över det individuella erkännandet att barn har rätt att få sin situation bedömd utifrån de egna behoven och sitt eget bästa, något som kan leda till skada för det enskilda barnet. Ett erkännande från familjehem tycks inte kunna kompensera för de negativa effekterna av ett fortsatt skadligt umgänge.

I fråga om relation till syskonen kan vi se separationen som ett sätt att tillgodose deras individuella och kategoriska rättigheter, eftersom de inte längre behöver ta ansvar för varandra. Samtidigt berövas de sina primära relationer vilket lett till skada för dem. Hade de istället fått det stöd de behövt från familjehem och socialtjänst för att bibehålla dessa relationer hade det kunnat verka som en skyddsfaktor, något bland annat Boyle (2017) ger stöd för.

Sammanfattningsvis ser vi att frågan om umgänge är ytterst komplex. Vikten av individuella bedömningar och fokus på barnets rätt till andra relationer än de biologiska föräldrarna går inte att ta miste på. I de analyser vi gjort har vi använt självbiografier vilket gett oss möjligheten att se konsekvenserna av de olika val som gjorts i förhållande till dessa barn. Naturligtvis påverkar detta de slutsatser vi har möjlighet att dra. Den lyxen har inte socialtjänst eller familjehem när de gör val eller fattar beslut i praktiken. Dessa slutsatser är dock inte unika för vår studie utan berörs i åtskilliga rapporter och tidigare forskning. Sammantaget är det här viktiga områden som behöver prioriteras och synliggöras i arbetet med barn i familjehem.

Barnet som rättighetsbärare

Inledningsvis konstaterade vi att barnen inte ses som rättighetsbärare då de inte är delaktiga och vikten av deras relationer förbises, något som kräver lite ytterligare förklaring.

I vår definition av barnet som rättighetsbärare innefattas förutom relation och delaktighet även att barnets bästa i varje fall är avgörande för de beslut som tas. I den mån barnen i självbiografierna varit delaktiga, har de i två fall varit delaktiga på ett sätt som gjort dem till ansvarsbärare. I vår mening är detta inte förenligt med barnets bästa. I annat fall har de setts som rättighetsbärare men inte varit medvetna om det själva vilket inneburit ett onödigt lidande för barnet. Hade barnet blivit bekräftat i mötet med den vuxna och getts möjlighet till delaktighet på barnets egna villkor hade denna sluppit onödig oro. För att en delaktighet ska kunna ske utifrån barnets bästa måste det mellan socialsekreterare och barn finnas en tillitsfull relation. Barnet ska ges det stöd som behövs för att kunna formulera en informerad åsikt som ska vägas in i det slutgiltiga beslut socialtjänsten tar utifrån barnets bästa. Det är inte synonymt med att barnet själv ska fatta beslut i ärenden rörande sig själv, lika lite som en patient diagnostiserar sig själv vid ett läkarbesök.

En försiktig förhoppning

Genom vår uppsats kan vi konstatera att arbeta för barn som lever i familjehem är komplext och problematiskt. Olika intressen, regler och lagar är inte alltid samstämmiga. Likt en av det sociala arbetets mödrar, Jane Adams, menar vi att det sociala arbetet bör utformas tillsammans med dem det berör. När barnens röster inte hörs måste vi företräda dem och kämpa för deras erkännande. Vi måste, som Elisabeth Dahlin (Barnombudsman) ofta säger, skydda barn i processen, inte från den.

Vi är medvetna om att vår uppsats inte belyst alla delar inom den sociala barnvården, men de delar vi har identifierat synliggörs även i andra studier, varför vi finner att våra resultat är av relevans. Vi finner att frågan om barnet som ansvarsbärare och/eller rättighetsbärare behöver undersökas vidare liksom den kompensatoriska effekten olika erkännande och

relationer tycks ha för barn i familjehem. Tillsammans tänker vi att dessa kan vara en möjlig ingång för att synliggöra och prioritera de brister kring umgängen vi identifierat.

Avslutningsvis menar vi att våra slutsatser visar på att barns erkännande kan spela en stor och viktig roll. Vår förhoppning är att vår uppsats kan vara ett steg på vägen mot en erkännande praktik. En praktik som genom erkännandets aspekt på delaktighet och relationer stärker barnen som rättighetsbärare.

Referenslista

All European Academics (ALLEA) (2018) Den europeiska kodexen för forskningens integritet. Reviderad utgåva. Berlin: All European Academics (ALLEA)

Barnombudsmannen (2019) *Vem bryr sig - när samhället blir förälder. Barns röster om att växa upp i den sociala barnavården*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) (Översättning 2014) om Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa. FN:S KOMMITTÉ FÖR BARNETS RÄTTIGHETER CRC/C/GC/14 Sextioandra sessionen.

Boyle, Caroline (2017) What is the impact of birth family contact on children in adoption and long- term foster care? A systematic review. *Child & Family Social Work*, 22, 22–33.

Bris (2021) *Årsrapport 2020, Första året med pandemin. Om barns mående och utsatthet*. Stockholm: Bris

Broberg Anders, Linnéa Almqvist, Ulf Axberg, Karin Grip, Kjerstin Almqvist, Ulrika Sharifi, Åsa K Cater, Anna Forssell, Maria Eriksson & Clara Iversen (2011) *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma- Resultat från en nationell utvärdering*. Göteborg: Författarna och psykologiska institutionen, Göteborg universitet.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3:2 uppl. Stockholm: Liber

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2:1 uppl. Stockholm: Liber

Denscombe, Martyn (2018) *Forskningshandboken. För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 4 uppl. Lund: Studentlitteratur AB

Ds 2019:23 *Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: Regeringskansliet

Fuentes, María J, Isabel M Bernedo, Maria D Salas, Miguel A García-Martín (2019) What do foster families and social workers think about children's contact with birth parents? A focus group analysis. *International Social Work*, 62(5): 1416-1430.

Fylkesnes, Marte, Marit Larsen , Karen Havnen , Øivin Christiansen & Stine Lehmann. (2021) Listening to Advice from Young People in Foster Care—From Participation to Belonging. *British Journal of Social Work* 51, 1983–2000

Heidegren, Carl-Göran (2009) *Erkännande*. Malmö: Liber

Heimer, Maria, Elisabet Näsman & Joakim Palme (2017) *Rättighetsbärare eller problembärare? Barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Honneth, Axel (1995) *The Struggle for Recognition, The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: Polity Press.

Honneth, Axel (2003) *Erkännande - Praktisk filosofiska studier*. Bokförlaget Daidalos

Hyvönen, Ulf & Karin Alexandersson (2014) *Barnen vill - Vågar vi. Barns och ungdomars brukarmedverkan i den sociala barnvården*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset och författarna.

Inspektion för vård och omsorg (2019) Dina rättigheter i familjehem.

<https://www.ivo.se/privatpersoner/for-dig-som-ar-barn-eller-ungdom/bou-start/dina-rattigheter/du-som-bor-i-familjhem/> Hämtad 2021-12-29

Jernbro Carolina & Staffan Janson (2017) *Våld mot barn 2016, en nationell kartläggning*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Johansson, Anna, Peter Öberg (2008) *Biografi- och livsberättelseforskning*. Meeuwisse, Anna, Hans Swärd, Rosmari Eliasson- Lappalainen & Katarina Jacobsson. Forskningsmetodik för socialvetare. Stockholm: Författarna och bokförlaget Natur och Kultur

Kommittédirektiv 2021:84 Barn och unga i samhällets vård. Stockholm: Socialdepartementet

Lindahl, Robert (2019) *Socialsekreterare och det familjehemsplacerade barnet. Om relationen, erkännandet och det institutionella erkännandet*. Örebro University.

Lindahl, Robert (2021) Individualizing or categorizing recognition? Conceptual discussions concerning the relationship between foster children and their child welfare workers. *European Journal of Social Work*, 24:4, 566-577.

Lundy, Laura (2007) `Voice` is not enough: conceptualizing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*. Vol. 33(6):927-942.

Lundman, Berit, Ulla Hällgren Graneheim (2017) *Kvalitativ innehållsanalys*. I: Höglund Nielsen, Birgitta, Monica Granskär. Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård. Uppl 3. Studentlitteratur AB.

Löfstrand, Ingrid (2009) *Professionellt föräldraskap- samhälleliga förutsättningar för familjehem för tonåringar*. Licentiatavhandling. Luleå: Luleå tekniska universitet Institutionen för Arbetsvetenskap

Maskrosbarn (2020) [Fråga man inget - får man inget veta](#) Hämtad: 2021-12-09

McCafferty, Paul (2021) Children's Participation in Child Welfare Decision Making: Recognising Dichotomies, Conceptualizing Critically Informed Solutions. *Child Care in Practice*. AHEAD-OF-PRINT, pp.1-18, Published online: 30 Mars 2021.

Paulsen, Veronika och Nigel Thomas (2018) The transition to adulthood from care as a struggle for recognition. *Child & Family Social Work*. 23:163-170

Repstad, Pål (2007) *Närhet och distans- Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. 4 uppl., Malmö: Studentlitteratur AB

Richardson Foster, Helen, Christine Barter, Nicky Stanley & Harriet Churchill (2021). How Child-Focused are Child Protection Conferences? *Child Abuse Review*, Vol 30(5). pp. 458-472

Richter Nunes, Rita (2021) Participation in child protection: empowering children in placement processes. *The International Journal of Human Rights*.

SFS 1962:700 *Brottsbalken*

SFS 2018: 1197 *Lag om förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*

Socialstyrelsen (2021a) Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020. Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020 Hämtad 2021-11-10

Socialstyrelsen (2021b) Att lyssna på barn i familjehem En nationell brukarundersökning om familjehemsplacerade barns upplevelser av vården. Att lyssna på barn i familjehem – En nationell brukarundersökning om familjehemsplacerade barns upplevelser av vården Hämtad 2021-12-13

Ahrne, G. & Svensson, P. (2015). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Ahrne, G. & Svensson, P (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2. uppl., Stockholm: Liber AB

Thrana, Hilde Marie (2016) Love: Recognising relationships in work with vulnerable youth. [Joint Special Issue, Love in Professional Practice] *Scottish Journal of Residential Child Care*. 15(3):71-89 and *International Journal of Social Pedagogy*- 5(1):71-89

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet

Westberg, Monica & Kristian Tilander (2010) *Att lära av fosterbarn – åtta års arbete med intervjuer med före detta fosterbarn*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset och författarna

Ödman, Per-Johan (2017) *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. 3:1 uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Självbiografier

Alling, Morgan (2010) *Kriget är slut*. Stockholm: Bokförlaget Forum

Andersson, Jessica, Lena katarina Swanberg (2009) *När kalla nätter plågar mig med minnen av hur det var*. Falun: Albert Bonniers förlag

Bergström, Johanna (2021) *Utan mig har hon ingen. en berättelse om familjehemsplacering, rotlöshet och att vilja höra till*. Stockholm: Verbal förlag

Ferm, Jackie med Ola Brising (2014) *Rövardotter*. Stockholm: Bookmark förlag